

אמרי עובדיה

חוברת לקראת חגי תשרי תשפ"ד

נכתב ונערך ע"י:

הרב **עובדיה יוסף שליט"א**

בן הרב יעקב יוסף זצ"ל

שאלות ותשובות מפי הרב עובדיה יוסף שליט"א בן הרב יעקב יוסף זצ"ל מתוך התוכנית ברדיו מורשת ביום רביעי בשעה 21:00

שלא השתמש בתשובה לצעוק לה' לשוב אליו שרע לו ריחוקו ממנו, ושמעתי משם השפת אמת שבעולם האצילות אין שם פגמים, ומימלא לא אומרים שם באופן של קטרוג שאדם פלוני חטא, אלא רק אומרים שלא חזר בתשובה. וע' בספר שערי תשובה לרבינו יונה (שער א אות ב), ודע, כי החוטא כאשר יתאחר לשוב מחטאתו יכבד עליו מאד ענשו בכל יום, כי הוא יודע כי יצא הקצף עליו ויש לו מנוס לנוס שמה, והמנוס הוא התשובה, והוא עומד במרדו והנו ברעתו, ובידו לצאת מתוך ההפכה, ולא יגור מפני האף והחמה, על כן רעתו רבה. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה על הענין הזה (קהלת רבה ז, לב): משל לכת של לסטים שחבשם המלך בבית האסורים, וחתרו מחתרת, פרצו ויעבורו ונשאר אחד מהם. בא שר בית הסוהר וראה מחתרת חתורה והאיש ההוא עודנו עצור, ויך אותו במטהו. אמר לו: קשה יום! הלא המחותר חתורה לפניך ואיך לא מהרת המלט על נפשך? ע"כ. והוא מדברי הזוהר חדש כרך א (תורה) פרשת נח [דף לד עמוד ב], ר' יוחנן פתח ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מנהם ותקותם מפח נפש [איוב יא] משל למה הדבר דומה לכת לסטים שהיו שודדים בהרים שמע המלך ושלח עליהם גייסותיו ותפסם והניחום במגדל גבוה. והיו בהם פקחים אמרו ידענא בנפשנא דעבדנא עובדין בישין ולא יכילנא לאשתובא מה עשו חפרו חפירה אחת במגדל ויצאו וברחו להם. טיפש אחד היה ביניהם וראה את החפירה ולא רצה לנוס להמלט. למחר בא המלך לראות את המגדל ואת הלסטים ראה את החפירה שעשו ונסו ונמלטו. אמר לזה שוטה חבריך ברחו בזו החפירה ונמלטו מדיני מה אני יכול לעשות עוד להם אבל אתה שראית את החפירה בעיניך ולא רצית להמלט ינקרו עיניך ואח"כ יתלו אותך על עץ. כך הלסטים אלו הרשעים ההולכים במחשכים הרשעים הפקחים מה הם עושים אמרו חטאנו למלך אנה נמלט מדינו. אבל נפתח דרך התשובה ונבקש רחמים ונברח ונימלט וכך עשו. הטפשים מה הם עושים רואים דרך התשובה פתוח לפניהם שפתחו האחרים ונמלטו מדין שמים והם אינם רוצים להמלט. א"ל הקב"ה שוטים אחיכם ברחו ונמלטו באותו דרך של תשובה שפתחו מה אני יכול לעשות עוד להם אבל אתם עיניכם שראו החפירה דרך התשובה פתוח לפניכם ולא רציתם להכנס בתוכו ולנוס ולהמלט מאי כתיב בכו ועיני רשעים תכלינה שראו הדרך פתוח ומנוס אבד מנהם שלא רצו לנוס ולהמלט. ותקותם מפח נפש לעולם הבא. כך דור המבול ראו לנח עושה התיבה ומתרה בהם בכל יום וראו אותו נכנס לתיבה ולא רצו לשוב אמר הקב"ה. ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מנהם שלא רצו לשוב ולנוס מדיני ותקותם מפח נפש שלא יקומו ליום הדין שנאמר הרפאים יחוללו מתחת מים ושוכניהם [איוב כו]. ע"כ. ולכאורה אפילו פרס יחשב לו מה שלא ברח, ולהנ"ל א"ש שבנמשל היות ולא השתמש בתשובה אפילו שיש בו מעשים טובים אחרים כמו זה שלא ברח. ואחר שיש תשובה ואפשרות לתקן, ולא עשאו, הרי מה שלא חזר בתשובה, קשה מן החטא.

ועוד יש לבאר שבמשל הוא מראה שנוח לו שם במאסר ועל כן הוא זלול לעונש המלך שמראה שלא נחשב לו כעונש, והוא מוסר גדול אם הוא טוב לו כשרחוק מה' ולא שב בתשובה. אנחנו נמצאים בשלהי החדש היקר והחביב "אלול" שכולו חסד ורחמים, וכפי שמובא בתשובות מהרי"ל (סימן לג), וז"ל, ויש שאין אוכלין (פירושו סעודת החג), ביום כדי שלא יסיפו מחול על הקדש בהאי י"ט משום דיומא דדינא הוא, וכמדומה שכן הורה מהר"מ ז"ל

רבינו האר"י ז"ל מפליג במעלת חרש אלול, וייחוד החיזורתי שאפשר לעשותם רק בליל שבת, בחדש אלול אפשר לעשותם בכל יום.

עוד מביא האר"י שכל שפע שיורד מלמעלה בגבורות הם דינים קשים בתחילתם, ובסופם חלשים, וכן בריאת העולם שנברא בדין וצמצום, של "בראשית ברא אלקים", תחילתו הוא דין קשה, וכל עבודתנו בימים הנוראים היא רק למתק את הדינים, ולא להמשיך חסדים, כי יבלעו בדינים כלא היו, (וכמש"כ בשער הכוונות בחג הסוכות), ובסוף השנה הם רחמים וחסדים גמורים, וזהו הזמן המיוחד של חרש אלול, הזדמנות של זמן להתקרבות לה'.

הגמרא במסכת עירובין (יג): אחר המסקנא שנח לו לאדם שלא נברא משנברא, מסיימת, ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו, ואמרי לה ימשמש במעשיו. וביאר הריטב"א שם את דברי רש"י, פירוש יפשפש שייך לשעבר כדאמרינן (ברכות ה' א') במי שיסורין באין עליו, וימשמש שייך להבא שיזהר מכאן ואילך לדקדק תמיד במעשיו ולהזהר בהם ולהזכירם על לבו תמיד, וכענין שאמרו (שבת י"ב א') חייב אדם למשמש בתפלויו כל שעה וחייב אדם למשמש בגדיו ערב שבת, ותו לא מידי. עכ"ד. ובענף יוסף הביא מדברי המסילת ישירים (פרק ג), שהן שתי אזהרות טובות ומועילות מאד. כי הנה ה"פשוש" במעשים הוא לחקור על כלל המעשים ולהתבונן בהם. הנמצא בהם מעשים אשר לא יעשו, אשר אינם הולכים על פי מצות ה' וחקיו, כי כל אשר ימצא מאלה יבערם מן העולם. אך ה"משמוש" הוא החקירה אפילו במעשים הטובים עצמם, לחקור ולראות היש בהם איזה פניה אשר לא טובה, או איזה חלק רע שיצטרך להסירו ולבערו. והרי זה כמשמש בבגד לבחון הטוב וחזק הוא או חלש ובלוי, כן ימשמש במעשים לבחון תכונתם בתכלית ההבחנה עד שישאר זך ונקי. עכ"ד. ק. היצא שמשמוש הוא בחקירת מעשים טובים לדעת כמה הם לשמה.

ועל פי זה כתב בדעת חכמה ומוסר (ח"א סי' קיח) שאותם שני ענינים "פשוש" ו"משמוש" הן הן הסיבות שהכריעו בשבילן דנח לאדם שלא נברא, וסבירא להו להאיכא דאמרי "ימשמש במעשיו", דאי משום "פשוש" לחוד, לא היינו אומרים מוטב שלא נברא, דיכול אדם לשית עצות בנפשו שלא ימצאו בו מעשים שלא יעשו, אבל מ"מ מוטב שלא נברא, דסכנה גדולה לאדם "למשמש" מעשיו שלא יהיה בהם איזה נגיעה ופניה, ודוקא במקום מצוה צריך בזה זהירות יתירה. עכ"ד. וכנודע מפירוש המשניות לרמב"ם בסוף מסכת מכות, שכתב שם על הברייתא "רבי חנניא בן עקשיא אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות", שעיקר עוה"ב אדם מקבל על שעשה אפילו רק מצוה אחת בשלימות. ולזה רצה הקב"ה לזכות את ישראל ולכן הרבה להם תו"מ בכדי שבכל ימי חייו יעשה לפחות מצוה אחת מושלמת. ע"ש. הרי שאין הדבר פשוט כלל לומר שאנו זוכים לעשות מצוה בשלימות. (וע' גליונות 18, 30), ואפשר לומר שאם עושה טובה לחבירו שמבקש ממנו יש בזה שלימות.

ובשערי תשובה לרבינו יונה כתב, שזהו מה שאמרו חז"ל "תשובה ומעשים טובים", שכשאדם לא חוזר בתשובה המעשים שלו הם לא טובים ומאירים, וכשעושה תשובה גורם שהמעשים טובים שלו יהיו מאירים וטובים. וכ"כ אדה"ז בלקו"ת.

על הנערה על דבר אשר לא צעקה בעיר פירש הצ"צ שנערה היא הנשמה, ועיקר התביעה מהאדם היא לא על מה שחטא, אלא על מה

במגנצא, עכ"ד. משמע שיש ענין לא להוסיף (הרבה), מחול על הקדש בר"ה כיון שלא למעט את ימי הרחמים של אלול, אדה"ז בלקוטי תורה במאמר אני לדודי ודודי לי, אחרי שרבינו האר"י ז"ל קבע בפסוק זה מסמרות מאריך להסביר שעיקר חדש אלול הוא אני לדודי, ולפי זה כל ההשפעה של חדש תשרי היא תוצאה של עבודת חדש אלול, והדבר ברור שישנה השפעה לתשובה של אלול על הדין של ראש השנה, אלא שכל מהות ראש השנה היא תוצאה של ההתעוררות של חדש אלול.

[וכן מובא בדעת האר"י שהביא בשער הכוונות (בדף צה עמוד ב ובפתח עינים בסידור בנשמת כל חי), שיש בכוונות של שחרית בזכרנו לחיים כוונות של התפילין, שכל התפילין נעשים מהרשימו של שנה שעברה, וכמש"כ בשעה"כ (בדף י עמוד ב), שכל ענין התפילין הוא הרשימו של אתמול ולכן הוא לפני התפלה, ע"ש. הרי לנו שהשפע מתחיל מהנעשה קודם בערב ר"ה].

ושמעתי מהרב שלמה פינטו שליט"א שבספר מטה יששכר (יש בו הסכמה של הגו"ב), מחדש שעיקר דין (ומשפט) האדם הוא על איך הוא נכנס ליום הדין, ומוכיחו מדברי זוה"ק על הפסוק בכסה ליום חגיניו, שהשטן בא לקטרטג על ישראל ביום ראש השנה, וצריך להביא עדים, ומביא את השמש שאומות העולם מונים לחמה, ועד שני הלך לחפש את הלבנה, והיא מתכסית ואיננה, ולכן אין שני עדים, [ומובא משם אדה"ז שלכן התורה בפרשת ויקרא בשבועת העדות (בתחילת פרק ה), אומרת והוא עד או ראה או ידע אם לא יגיד ונשא עונו, ו"לא" יש בו חילוק בין קרי לכתוב, שקוראים ב"לא", שהוא שלילי, ונכתב ב"לו" שהוא חיובי, והירח אומר לשטן, שהוא לא מעיד, כי אם יעיד ונשא עונו, כי קורא כמו הנכתב ולא כמו שנקרא, ועל זה אומר הפסוק בנביא אני ה' לא שנית, ואתם בני יעקב לא כליתם, שעי"ז ששינת את ה"לא" בקרי, לכתוב ל"לו", עי"ז אין שני עדים ולכן ואתם בני יעקב לא כליתם, ודפח"ח]. ולכאורה וכי השטן לא יודע שיהיה לבנה עד יוה"כ, ואפילו יש שנוהגים לקדש את הלבנה קודם יוה"כ, ומה ממהר כל כך שלא מוצא עדים, אלא מכאן שעיקר הדין הוא ההתחלה ממש של הדין שהוא הכניסה לראש השנה.

ומבאר שהטעם הוא משום שקי"ל כדעת רב ולא כשמואל, שמודה בקנס ואח"כ באו עדים פטור, אע"ג שבדרך כלל בדיני קי"ל כשמואל, כאן הלכה כרב, וזוה"ק בתחילת פרשת אמור מאריך מאוד על ענין של הוידוים שאומרים בתקיעות שופר שעניינו הוא להודות לפני שיבוא המקטרג, (ועל פי זה מבאר רבי פנחס מקוריץ באמרי פנחס לבאר מה אומר האר"י ז"ל בליקוטי תורה פרשת בלק, על הפסוק אוי מי יחיה משומו אל, שתקרא שמואל, שאיך אפשר לחיות אם ההלכה כשמואל, שמודה בקנס ואח"כ באו עדים חייב, ומסיים בעטרת צבי מזידיטשוב, שזה מה שאומר הפסוק וסלחת לעונוני כי רב הוא, בגלל שהלכה כרב), ובגמרא בבא קמא (דף עד עמוד ב), מעשה ברא"ג שסימא את עין טבי עבדו, והיה שמח שמחה גדולה; מצאו לר' יהושע, אמר לו: אי אתה יודע שטבי עבדי יצא לחירות? אמר לו: למה? א"ל: שסמיתני את עינו, אמר לו: אין בדבריך כלום, שכבר אין לו תועלת בעדים, ולא הודה ר"ג בפני בית דין, הרי שהיות ולא הודה בזמן הנכון לא השתחרר.

וכמו כן איתא בב"ק (דף ז עמוד א), רמי ליה אביי לרבא, כתיב: מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם, מיטב אין, מידי אחרינא לא, והתניא: ישיב - לרבות שוה כסף ואפילו סובין! לא קשיא: כאן מדעתו, כאן בעל כרחו. וברש"י כתב לבאר, אי משלם ליה מוזיק נזקו מדעתו דלא אטרחיה לצעוק עליו בב"ד שקיל סובין אבל אם אינו רוצה המוזיק לשלם נזקו לניזק אלא בב"ד דהיינו בעל כרחו אינו משלם אלא כסף. ע"כ. הרי שבמושב ב"ד צריך עידית, משא"כ כשמשלם לבד, אפילו סובין, לכן עושים עיכוב בלבנה וכו' וכו', כשאדם יודה ויתוודה, טוב להודות לה', וכשעושה דין לעצמו ואין דין למעלה, יש בזה תועלת גדולה מאוד לפני הדין של ר"ה. ולכן צריך לקבל קבלות טובות וכו', בחדש הזה קודם יום הדין, ומעלתו גדולה עד למאוד.

הלכות עירובי תבשילין

שאלה - כיום שאין אנחנו אופים כלל ביו"ט עבור שבת האם צריך בעירוב תבשילין לעשות גם על חלה תשובה אין צורך לעשות במקרה כזה עירוב על פת, אלא רק על תבשיל.

שאלה - האם צריך לעשות עירוב תבשילין כשבישל את כל מאכלי השבת מערב יו"ט?

תשובה - אם בישל הכל מערב יו"ט, חייב לערב אבל אסור לו לברך. אבל מו"א זצ"ל היה אומר שכדאי להתחייב בעירוב, כיון שאמרו חז"ל מצוה לחזור אחר עירוב, (כדאיתא בסימן שצה לענין עירובי חצירות), ומלבד זאת היא מצוה נדירה בארץ ישראל, והוא על ידי שיבשל משהוא ביו"ט לצורך השבת כגון שיוכניס ביצה חיה לתבשיל שיתבשל ביו"ט באופן שתספיק להתבשל ויאכלנה בשבת. ועדיף שיהיה תפו"א.

והטעם שאין לברך, מפני שאם האוכל יבש לגמרי, כל מה שמחמם ביו"ט מנהג הספרדים להתיר אף בשבת לחמם את האוכל, [וכפי שסיפר הגרשז"א בשיעור כשאבא זצ"ל היה לומד אצלו, שהגיע לביתו של הראשל"צ הרב עוזיאל, וצויה את הרבנית לחמם לו בורקס, ושאלו היתכן, ואמר לו מנהגיני להקל לחמם יבש, וכמש"כ בשם חדש על ספר יראים], וקל וחומר שיותר ביו"ט שאין בו איסור בישול וחזרה, ואין לו צורך בעירוב. משני טעמים, א. כמו שכותב השם חדש שאין דיני חזרה ביבש בשבת (אף שזה נגד רוב האחרונים בדברי מרן כמש"כ בבאה"ל סימן רנג), ב. וכן דעת סבא שאין בפלטת שבת דיני חזרה, כי אין בה אפשרות לחתות וגם אין דרך בישול בכך, [למרות שהחמיר בזה ביב"א חלק ו].

ורק במקרה שמחמם בשבת מאכל שרובו יבש באופן שמצטמק ורע לו. ביב"א חלק ז' (סימן מב אות ו והלאה), היקל מ"מ הוא יחידי בפסק זה, מאחר וכל האחרונים כתבו שקשה לשער מה גדר "רע לו" האם כלפי האדם או כלפי התבשיל, ולכן אסור, כמש"כ בפמ"ג ושם חדש ומנחת כהן. שהביא ביב"א שם.

אבל באמת אפילו כשכל המאכל נוזלי הרי עדיין הדין תלוי במחלוקת הראשונים, שלדעת הרמב"ם אין בישול אחר בישול בלח. ואף שמרן (בסימן שיח) החמיר בזה נגד הרמב"ם ועוד פוסקים, משום שהוא ספק דאורייתא לחומרא, [ומנהג האשכנזים להקל אם לא התקרר לגמרי], אבל באמת יתכן שאין בו איסור בישול, לכן לגבי הברכה שעל העירוב אמרינן סב"ל, ואין להקל בשבילו לעשות עירוב בברכה. [וכ"ש אם מחמם ע"י שיעון שידליק את הפלטה לאחר זמן, ומניח את הקדרה לפני שידלק שבהר צבי מחמיר, והחזו"א מיקל, וביב"א ח"י (חי"ד סימן כו), מתירו בשבת לגמרי].

והטעם שגם מי שבישל מערב יו"ט חייב לעשות עירוב תבשילין בלי ברכה. הוא בעיקר בשביל להתיר את הדלקת הנר של שבת מאש לאש שאף שמרן (בס' תקכו ס' יט) הביא בסתם שגם מי שלא עירב מותר בהדלקת נר של שבת ויש שאוסרים, הרי בסעיף יב בנוסח הברכה כתב "בדין יהא שרי לן לאפווי ולבשולי ולאטמוני ולאדלוקי שרגא", ומבואר מדבריו שלכתחילה צריך לעשות עירוב גם בשביל הדלקת הנר שבת, ורק בדיעבד מותר להדליק בלא עירוב, וזאת משמעות מה שכתב "מי שלא עירב". כך ביאר האור לציון את דברי השו"ע [מלבד שיש הסוברים שבכל מקום שמרן מביא את דעת הי"א בשביל להחמיר לכתחילה כדבריו, ולא רק לתת כבוד]. ולכן למעשה, מי שבישל הכל מערב יו"ט, יעשה עירוב תבשילין בלא ברכה.

והנה יש מאזינים שטענו לומר שהביצה נחשבת לתבשיל שלא מפיג טעמו, אם היה מבשלו לפני יו"ט, והרמ"א בס' תצה סעיף א החמיר שאסור לבשל בכה"ג ביו"ט, ובהליכות עולם היקל בזה אמנם באריכות גדולה כתבנו בס"ד בהערות שבספר בעיתה אחישנה,

שהעיקר כמש"כ בב"י בדעת הרמב"ם לאסור, והשמיט דין זה מהשו"ע, וגם בחזו"ע לענין שחיטה כתב כן להחמיר. אמנם נראה לדינא שמותר לכתחילה לבשל ביצה ביום טוב, היות ובלא מקרר היא מפיגה טעמה. ופסק הגרי"ש אלישיב שלא מחשיבים בכה"ג את המקרר, אלא מה שהיה בזמן חז"ל, ולא כחזו"ע לענין שחיטה שהחשיב את המקרר. ויש כאן כעין ס"ס להתיר שמא מותר באינו מפיג טעמו, ושמא לא מתחשבים במקרר. אבל היות ואין הדבר ברור שביצה מפיגה טעמה, ונהגו כל הדורות לעשות עירוב בביצה מטעם זה שלא מפיג טעמו, שיחזיק מעמד הרבה זמן. לכן יש להניח דבר שודאי מפיג טעמו, כגון תפוח אדמה חי שהוא מפיג טעמו מערב יום טוב בודאי. וכך כתב הרב שריה דבליצקי.

שאלה - השנה חל ראש השנה בחמישי שישי ויש לנו מצות וחובת עירוב תבשילין, האם אפשרי ללכת לבתי מלון בראש השנה הזה. תשובה - אם בעל הבית מלון הוא אדם מחלל שבת יש לאסור ללכת לבתי מלון, אלא אם כן המבשלים ביום שישי הם דתיים, ואם אם בעל המקום לא דתי, ידאג המושגח לזה שיקנה בקנין מבעל המקום את כל האוכל, ויוכל לעשות עירוב. אבל לא מומלץ בכלל ללכת מבחינה כשרותית לבתי מלון שהכשרות שלהם כל השנה רק רבנות, וקשה לסמוך על ההכשרות שעושים כל מיני גופים למיניהם, כמו שמספר הרה"ג דוד טהרני שנקרא מטעמם להכשיר מטבחים שהם לפחות שלשה גדולים וצריך בתוך כמה שעות בלילה להספיק ולהכשיר הכל, וזה לא מציאותי לדבריו.

הגאון הגדול הגרש"ז אוירבאך כותב בספר יו"ט שני כהלכתו (פ"ב הערה מא, ובשלחן שלמה אות ד), והביא וזהו במשנ"ב דרשו (סימן תקכו הערה 39), שבית מלון שהמבשלים שם הם לא שומרים שבתות ויו"ט, ואין להם ענין מהעירוב, אפילו אם בעל הבית מלון עשה עירוב, לא מועיל העירוב בכה"ג. ודבר גדול דיבר. כיון שמי שלא עשה עירוב לא יכול לבשל עבור אחרים שעשו עירוב. (ולא כדעת בית הלל וכמש"כ הטור, וע' בבית יוסף ובנהר שלום אות יא). לכן אפילו שבעל הבית עשה את העירוב כיון שהמבשלים לא עשו עירוב, הרי שאסור להם לבשל עבורינו. אמנם יש להוסיף שאפילו אם הטבחים שומרי שבת ועשו עירוב, מ"מ אם בעל הבית לא שומר שבת, הרי שלבעל הבית לא מועיל העירוב, ומה שהמושגח עושה עירוב אין זה מועיל כמו שמשמע מדברי הגרש"ז, ויש להבין את כוונתו, האם החסרון מצד זה שאינו יודע מענין העירוב, ולא איכפת ליה, א"כ אם נודיעו ויעשה שליחות יועיל שליחות, והרב דיבר באופן שאין כאן שליחות מיוחדת, (אמנם מה שהמושגח אחראי על כל ענין הכשרות עדיין אין כאן משום שליחות, שמועילה לעשיית עירובי תבשילין). או שכוונתו שלא מועיל עירוב למומרים ומחללי שבת כמו בהלכות עירובין, וכן נראה יותר, ונפק"מ אם יעשו שליחות מפורשת אם יועיל. ונראה לחדש ולומר יותר מכך, שמכיון שכל ענין של עירוב תבשילין הוא כדי שיאמרו אם מיו"ט לשבת ק"ו מיו"ט לחול, וכאן שהוא מחללם מה שייך לו עירוב תבשילין, ובדרבנן דרשינן טעמא. וי"ל. ונראה שהעיצה לזה הוא שיקנה בעל הבית מלון את כל האוכל עבור המושגח שיהיה ממונו ויוכל לעשות עירוב בכה"ג. אבל בזה לא פתרנו את הבעיה עבור המבשלים שאם הם מחללי שבתות לא יועיל העירוב. והפתרון הוא רק גוי (באופן שאין בו בישולי גויים בדיעבד כשההדלקה תהיה ע"י ישראל, שהיא קולא בהלכות בישולי נכרים שאין להקל בה בעשרת ימי תשובה כמו שהיה מו"ז מזהיר כל שנה). אבל סיים הגרש"ז שאלענין דיעבד מותר, אמנם אין הדבר טוב שיהנה ממה שבישלו עבורו באיסור. ובפרט כשהוא בראש השנה.

¹ וכעין שכתב החזו"א לענין של ביעור של השביעית שהוא מה שאמרו חכמים בלבד.

ההיתר בדיעבד הוא מובא בשו"ע (סימן תקג, ותקכו לקראת סופו), אבל בבאה"ל (סו"ס תקכו), פקפק בדעת הרמב"ם בזה והעלה שאם יש לו אוכל אחר שלא יאכל אם הוא מזיד, וע"ש. וכאן קשה להגדירו בחוסר ידיעתו שהוא נחשב למזיד.

שאלה - איך לנהוג לענין של עירוב תבשילין אם מתארחים בביתו מחללי שבת?

תשובה - צריך מאוד להשתדל לא להזמין מחללי שבת בכל יום טוב ובפרט כשיש ערוב תבשילין, ובדיעבד גדול יבשלו הכל מערב יו"ט ויקנו למחלל שבת את האוכל שלו, והוא יניח בע"ש קודם זמן האוכל את כל התבשילים לחממם ויאכלו מהם כזית ביו"ט עצמו. לענין יו"ט מובא בשו"ע ובמג"א סי' תקיב שאסור לבשל עבור מומרים ומחללי שבת, ואסור אפילו להזמינו שמא ירבה בשבילו, והעיצה לדבר זה אמר הגרי"ש אלישיב (הב"ד במשנ"ב דרשו סי' תקכו הערה 39), שאם יקנו לו את האוכל וחשיב משלו ולא חשיב מזמינו שיש גזירה שמא ירבה בשבילו, אבל כאן לענין עירוב תבשילין הוא סותר, מכיון שאם זה שלו לשיטת הגרש"ז א"הנ"ל אם יקנה לו את האוכל אי אפשר לו לעשות עירוב כיון שהוא לא דתי, והוא תרתי דסתרי בכה"ג. אך הפתרון הוא שיקנה לו רק את האוכל שהוא יאכל, ולא את כל האוכל. ואז גם העירוב הוא רק עבורו. והנה כל העיצה הנ"ל להקנות לו את האוכל הוא רק שיהיה מותר להזמינו, אבל אסור לבשל ולהרבות עבורו ביו"ט, אלא כל האוכל צריך שיהיה מוכן מערב יו"ט על הפלטה, ומעתה איך יניח אוכל עבורו ביו"ט עבור שבת, הלא אסור לבשל עבורו, ולכן מחמירים שיהיה האוכל שלו, ומצד עירוב תבשילין לא מועיל אם האוכל שלו, ואין לחלק שבהקניית האוכל שכל מה שמקנה הוא אוכל של יו"ט ולא של שבת בכדי שבזה מועיל לו עירוב תבשילין, אך עדיין היות ומבשל ביו"ט בשביל שבת והוא עבור המחלל שבת א"כ יש כאן בעיה איך יעשה בלא עירוב תבשילין.

לכן לכאורה נראה שבשעת דחק גדול יש לעשות תקנה ע"י פלטה ושעון שבת. והוא שיכין מראש את כל הבישולים, וביו"ט יניח על גבי פלטה כבויה עם שעון שבת שידלק לאחר מכן ויסמוך על החזו"א שמיקל בזה וכפי שהביא ביב"א חלק י (סימן כו), [ולא כהר צבי שמחמיר בזה וכן ראוי לכתחילה. ודוק]. אבל לכאורה לא יצאנו מידי איסור הכנה מיו"ט לשבת בלא ערוב, ומה שהתיר מו"ז להרב חותה שאפשר להניח ביו"ט ראשון על פלטה שעתידה להדלק, ואין בו איסור הכנה, היא קולא קשה מאוד. אבל לנ"ד שהוא רק מרבה בשיעורים, וכי יש בזה איסור הכנה?

עוד פתרון יש לומר בזה הוא, שיהיה אוכל מבושל שמוציאים אותו מהמקרר, והמחלל שבת הוא שיניח את הקדירה מלאה לפני ארוחת הבוקר של יו"ט, וכדין ממלאה אשה קדירה מלאה בשר אע"פ שאינה צריכה אלא לכזית. ויאכלו מעט ככזית מקדירה זו, ודוק. אבל אסור להערים שיהיו שתי קדירות מאותו הטעם. וכמש"כ במשנ"ב ובט"ז (בסו"ס תקכו).

אם מחללי השבת הם אנשים שגרים קבוע בבית כמו בנו או ביתו, בזה קל יותר מפני שאין איסור להזמינו וכמש"כ הרמ"א בסי' תקיב, ומותר לבשל רק בריבוי בשיעורים, שיניחו את הקדירה ולאחר מיכן ידליקו את האש. ולא לבשל בשלבים או שיבשל בשלבים באופן שמטגן בצל, ואח"כ מוריד את הקדירה וממלא בקדירה עוף או בשר ומחזירו. אבל לעירוב תבשילין לא יעזור כנ"ל. אמנם היכא שהדתיים מתארחים אצל הורים לא דתיים, הנה בזה יקנו את האוכל לבנים ויעשו עירוב תבשילין. (ואין כאן חסרון של הזמנה שצריך שיהיה שייך ללא דתיים), והבישולים יהיו מוקדם לפני האוכל בבוקר, ויהיה כל סוג אוכל בקדירה אחת ויניחו הבנים שעשו את העירוב את האוכל במעשה אחד של ריבוי בשיעורים.

שאלה- האם בני ביתו הנשואים שמתארחים אצלו, יכולים לעזור בבישולים ויוצאים ידי חובה מהעירוב של בעה"ב, או איך יסמכו לכתחילה בהדלקת הנרות.

תשובה - לכתחילה יקנה את העירוב על ידי אחר, ויכוין מפורש עבור בני ביתו הנשואים, ומעיקר הדין יש להקל בזה שהם בכלל בני ביתו.

בבאה"ל (בסעיף כ), דן לענין בני ביתו אם צריך לזכותם בעירוב, כתב, שהיות ואפשר לזכות על ידי עבדו ושפחתו העברים על כן צריכים בעצמם שיהיה להם עירוב, ע"ש. וע' באו"ח סימן שסו (סעיף י), שכן הדין רק לחוש לכתחילה שלא להקנות על ידם.

ומכאן יש לדון לענין בני זוג שמתארחים אצל מארחים, בחזו"ע כתב שיוצאים י"ח בעירוב של בעה"ב. וכ"ד הגר"מ אליהו בתשובה, ומו"ז בשיעורים האחרונים אמר שיוזכה לכתחילה גם להם בעירוב. ובאור לציון (ס"ק ד) כתב שהסתפק בזה בא"א מבוטשאטש (סעיף ז) בבניו הנשואים אם בכלל בני ביתו, ממילא ה"ה בבניו וב"ב שסמוכים על שולחנו, והיות וחייבים בנר שבת בכה"ג, ועל כן כתב לכתחילה יכוין מפורש שעושה עירוב גם עבורם, אמנם המנהג פשוט להקל, וכשהוא בב' חדרים בבית יש להסתפק אם דומה לעירובי חצירות או זימון, ע"ש. ולא פירט באור לציון האם מיירי כשהם אוכלים לבדם בב' שלחנות, או אוכלים על שלחן אחד, ובא"א כתב שנראה להקל בשניהם, ובשני חדרים נשאר בצ"ע, ע"ש. ובדרשו (הערה 66), כתבו משם חוט שני (פרק כא ס"ק ח), שכן נשוי שמתארח אצל אביו או חמיו אינם יוצאים בעירובו של בעה"ב, היות והוא לא סמוך על שלחן אביו ולכן צריכים לזכות בעירוב קודם הנחתו, ע"ש. והדברים מפליאים ואין להסתפק אלא רק כשאוכלים לבדו בשלחן לבד, וכאן אין דבר שכזה.

ואם יש לבן יחידת דיור ומתארח בשבת ג"כ יש מקום להחמיר קצת בזה, ומ"מ בדיעבד תמיד יוצאים י"ח על ידי רב העיר בכה"ג כמש"כ הגר"מ אליהו.

שאלה - האם אנשים לא דתיים אסור להם לבשל עבור עצמם ביו"ט מדין לכם ולא לנכרים, וכתבו הפוסקים שה"ה מחלל שבת בפרהסיא שדינו כגוי ופשוט הגמרא בחולין דף ה שהוא מן התורה, [ומה שכתב ביב"א ח"א חיו"ד סי' יא שהוא מדרבנן לא נהירא]. כמו כן האם אסור להם לעשות קידוש על יין לא מבושל מדין יין נסך? תשובה - מעיקר הדין אין לחוש לזה וכלפי עצמם הדבר מותר, ולא אמרו דינם כגוי אלא כלפי אחרים משום סייג וריחוק, משא"כ כלפי עצמם לא.

כך כתב להקל בזה באריכות בתשובה עם הגר"מ שטרנבוך בשו"ת ציץ אליעזר ח"ח (סימנים יח - כ), ובמשנ"ב דרשו (ס' תקיא מספר 10), הביאו שכך דעת הגרי"ש אלישיב ולא כחוט שני, ע"ש. ובזה אתי שפיר מה שהתקשה ביב"א חלק ב (חיו"ד סימן י), שנוהגים כמה רבנים בישראל לתת מכוס של ברכת אירוסין, או מכוס של שבע ברכות, לחתן מחלל שבת בפרהסיא. והרי מיד כשנגע בו נתנסך, נמצא דספי ליה איסורא. ואף על פי שבשעת המסירה היה עדיין יין כשר, כיון שידוע שסופו להתנסך, הרי הוא כמושיט לו איסור. וכעין מושיט יין לנוזר (ע"ז ו:). וכן יכול לקרות ד"ז במי שנתארח אצלו בשבת וי"ט אדם שמחלל שבת בפרהסיא, והוא נותן לו כוס הקידוש לטעום. ע"ש. ולהנ"ל כלפי עצמו אין איסור.

אך כל זה אם נאמר שמחלל שבת בפרהסיא דינו כנכרי הוא רק מדרבנן, וכמו שהאריך ביב"א חלק א (חיו"ד סי' יא בתחילתו), אבל לפי דעתי נראה שהוא מן התורה וכפשוט הסוגיא בחולין דף ה, ורק הנגיעה ביין שהוא סתם יינם הוא מדרבנן, לפי זה קשה לחלק בזה סברות בדאורייתא. ועוד יל"ע.

שאלה - האם מותר בראש השנה שחל השנה ביום שישי, לעשות ג' חנון מערב שבת לשבת על ידי עירוב תבשילין?

תשובה - מעיקר הדין מותר כיון שיו"ט השני של ר"ה נחשב כיו"ט שני של גלויות, אבל המחמיר שיהיה אפוי כל צרכו קודם שקיעת החמה תבוא עליו ברכה.

האריכו המג"א והביאור הלכה בתחילת סימן תקכו בתחילתו, שהיות ויש לנו מחלוקת בגמרא בביצה (דף כא.) האם מי שמבשל מיו"ט לחול לוקה, ולרב חסדא לוקה משא"כ לרבה הואיל ומקלעי ליה אורחים לא לוקה, כל ההיתר של עירוב תבשילין לרבה הוא משום אורחים ולכן צריך שיהיה ראוי לאורחים לאכילה קודם השקיעה [אור לציון אמר ח"ש קודם השקיעה], ובדיעבד מתירים אבל לא לכתחילה לכו"ע, ועמש"כ בספר בעתה אחישנה, וכאן בראש השנה ישנם שני צדדים, ישנו צד לומר שהרי בעשרת ימי תשובה צריך להחמיר בהלכות ומחלוקות, וכדאיתא בסימן תרג, ולכן אם בכל יום טוב צריך להחמיר על אחת כמה וכמה בר"ה. אמנם בבאה"ל כתב והביאו באור לציון, שביו"ט שני של גלויות וכן בראש השנה אין צריך להחמיר, כיון שכל היום טוב כיום שבקיימים בזמנים, הוא רק תקנה מדרבנן בלי ספק דאורייתא, ולכן אין צריך שיהיה ראוי לאורחים מבעוד יום, שהוא גם בלא זה מדרבנן.

שאלה בימינו שיש תאורת חשמל איך מותר להדליק נרות ביום טוב?

תשובה - לענין הדלקת נרות שבת, האור לציון אמר בשיעור של עירובי תבשילין שבכל ערב שבת צריך לכבות את כל הנורות שבבית ולהדליק מחדש, [וכה"ג כתב באו"ז], שיש דין להדליק את כל החדרים ומסיים בנרות שבת, [כי היה מברך לבסוף, משא"כ למי שמברך בתחילה], ולא כמש"כ באור לציון ח"ב וח"ג להקל להדליק נרות שבת בחשמל דולק, והטעם שצריך שיהיה הדלקה לכבוד שבת, וכמש"כ הרב מבריסק ובית הלוי ח"א (סימן יא), שיש מצוה להדליק נרות, ויש מצוה שיהיה אור, ולכן צריך לעשות פעולת הדלקה, ע"ש. וכל זה בכל שבת, אבל ביו"ט שהוא כבר דולק ועומד ולא הודלק לכבוד שבת מה יעשה ידליק ליד השלחן ממש. שיהנה ממנו, שאל"כ שרגא בטיהרא מאי מהני, ולא לולזל בבעיה זו. עכ"ה. והאחרונים כתבו להחמיר בכל שבת, ובתחילה ביב"א חלק ד צידד לומר שהיות והודלק מבעוד יום לפני פלג המנחה, לשיטת ר"ת (בשבת כה:), לא הוי הדלקה. אין חשש בזה לתוספת אורה, אך חזר בו בחזו"ע שבת ח"א והחמיר בזה, וכתב שגם לענין יו"ט שחל בערב שבת יש לדאוג שיתכבה החשמל לזמן מה בשביל שיוכל להדליק נרות שבת. וכמש"כ בשו"ת נחלת לוי, ע"ש. וכן העלה מו"א שאפילו המקילים לענין שבת יודו ביו"ט שאסור, ויש בו גם חילול יו"ט של נר של בטלה, וכן העלה באריכות בהלכה ברורה חלק טו בשו"ת אוצרות יוסף ושכ"ד האגר"מ, ושאף הגרשו"א בד' פעמים הוזכר משמו להחמיר בשש"כ ורק פעם אחת היקל. וכן הזהיר בזה הגרי"ש אלישיב, רק אמר שעדיף שיהיה לבסוף שבלילה אחר הסעודה שיכבה החשמל לפני הנירות ויהנה בשבת עצמו מאור הנירות, והוא עדיף מאשר ידליק מראש בחשך ועדין לא בא שבת. וכל זה אפילו לשיטת הרמ"א שמיקל בתוספת אורה כאן הדין של שרגא בטיהרא מאי מהני שחמור יותר.

אמנם לאור לציון לא מועיל מה שישאר לבסוף נר, מאחר ויש דין בהדלקה ולא רק בנר דולק. כך אמר בשיעורים של הלכות יום טוב.

התרת נדרים

שאלה - מהו העניין לעשות התרת נדרים ארבעים יום קודם ראש השנה ויוהכ"פ?

תשובה - נראה שהתרה זו היא יותר ענין של התרת קללות ונידויים, מאשר התרת נדרים ממש, שהרי בנוסח הרב חיד"א, שמקובל לאומרו, נאמר, להתיר "לבנינו ולבנותינו" והרי אי אפשר להתיר לבניו, כדאיתא בגמרא בנדרים, (ורק באשתו מועילה שליחות,

כשבא וב"ד כבר ישבו לפני כן. וכן התקשו בזה בלוח של אהבת שלום, אלא צ"ל שהוא בעיקר לענין קללות ונידויים. ונראה שהטעם שמקדימים ארבעים יום, הוא בעיקר לענין הדיבור באמצע הלימוד שיש ליוזר בו מאוד. דאיתא בזה הקדוש, שהמדבר באמצע הלימוד מנודה ארבעים יום, ואין תפילתו נשמעת. ובעשרה ימים ראשונים יוצאת בת קול ואומרת הזהרו בפלוני שהוא מנודה, ולכן קודם ר"ה רוצים שהתפילה תשמע, לכן עושים התרת נדויים וקללות. הסבא הרה"ג ר' עמרם אזולאי זצ"ל, היה נוהג כשהיה מוכרח להפסיק לסגור את הספר, כשהיה מונחת במקום שפסק, ואמר לי שאולי יחשב שמתחיל ללמוד מחדש, ולא שדיבר באמצע הלימוד, ועוד שזה מזכיר לו לחזור ללמוד.

סליחות

שאלה - האם מותר לצרף קטן למניין בסליחות?

תשובה - ביבי"א ח"ג (סימן ט), נחלק בזה עם הרב יצחק ניסים בשו"ת יין הטוב, והעלה יבי"א להחמיר ולומר שדעת מרן שלא מצטרף, שכתב בשו"ע (סימן נה סעיף ד), יש מתירין לומר דבר שבקדושה בתשעה וצירוף קטן שהוא יותר מכן שש ויודע למי מתפללין, ולא נראין דבריהם לגדולי הפוסקים. שיין הטוב למד שהוא י"א וי"א שבשעת הדחק אפשר לסמוך על הי"א קמא, ויבי"א ס"ל ש"לא נראין" של השו"ע הוא לא וי"א. אלא אפילו בדיעבד אין הלכה כן. ומקור הדברים בגמרא במסכת ברכות (מח:), שם מבואר שקטן מצטרף לעשרה ויש בזה ג' שיטות בראשונים א. האם רק לזימון ולא לתפילה, וכ"ד הרי"ף והשו"ע. ב. שמצטרף אף לתפילה, וכ"ד הגאונים. ג. לדעת ר"ח והרא"ש, לא מצטרף כלל. כי בגמרא קטן הוא גיל י"ג שלא הביא שתי שערות, וכך החמיר הרמ"א בדין זימון. ומרן פסק כשיטה ממוצעת, שמצטרף רק לזימון.

אמנם לאבא זצ"ל הייתה שיטה בזה להקל בשעת הדחק, כגון במושב שאין שם מנין קבוע אלא בצירוף הקטן. והוא מאחר שבשו"ת מן השמים שאל, ואמרו לו מן השמים שמצטרף לעשרה. וכתב הרדב"ז בתשובה ח"ח שיש כח לשמיים להכריע במחלוקות, (וביבי"א ח"ד (סימן ט), כתב לא אאמין שיש תשובה כזאת, אבל היום יודעים שנדפס, וכן הוא בגליונות של יבי"א). וזו ראייה לדברי החיד"א ביוסף אומץ (סי' פב, ובברכ"י רמזו בסימן תרנד אות ב), שכתב בנוגע לנשים האם יברכו על הלולב, ששו"ת מן השמים יכריע, ואם מרן היה יודע מדבריו היה פוסק כמותו, וזכה לכיוון לדברי הרדב"ז. ויש חשיבות גדולה ומיוחדת לדברי הרדב"ז, שהרי כל הכללים שיש לנו בדין זה של פוסקים ומקובלים, הם מדברי הרדב"ז, כמבואר בכנה"ג בסימן כה, ופסקוהו במג"א ומשנ"ב שם. ולכן לפי זה יכול קטן להצטרף. אך הדברים מוקשים בדעת הרדב"ז עצמו, והוא שביבי"א ח"א (ס' מא אות כז, ובהערה. ובח"ה ס' מג אות ו), כתב משם הרדב"ז עצמו (בסוף פ"ו מהלכות בית הבחירה), שאומרים לא בשמים היא, אף במקום מחלוקת ע"ש. ואיך כאן כותב ששו"ת מן השמים יכריע. וכן הקשה הרב הרב יריעות האוהל (ד' צ"ב - צ"ג ויב"א ח"א סי' מ אות י"א), שהרי כל מה שבשו"ת מהשמים הוא במחלוקות וקי"ל שאין הלכה כמותו זה נאמר דוקא על זה מחלוקות שאינן בדיני שמים, ע"ש. וע' בהערות של הרב אביטן על ברכ"י (סי' תרנד אות ב).

והאמת כמ"כ הרדב"ז שם, שגם הראב"ד לא סמך אלא על הסוד שנגלה אליו, ואנו לא זכינו לפתרונו, ולא ציינתן לשמים כיון דהראב"ד לא כתב סברת עצמו כברישא. ודוק. הרי שלחלק חילוק שאין לו סברא רק מגלוי משמים קשה לסמוך באיסור כרת, ובשמים יכולים להכריע, ולא לחדש. מלבד שעוד יש לחלק בדעת הרדב"ז, או ששו"ת מן השמים אינו נחשב ללא בשמים היא כל כך כמו שרוה"ק שנגלה לו סוד ה' ליראיו. ויותר נראה לומר שדעת הרדב"ז להקל לצרף קטן לא בגלל שו"ת מן השמים לבדו אלא כן דעתו בדיעבד להקל בזה ולא לכתחילה, ובתור סניף הב"ד הרב שו"ת מן השמים,

ולא קאמר בפירוש ששו"ת מן השמים מכריע במקום מחלוקת פוסקים, ודוק. והעיקר כחילוק הראשון.

אך יש עוד לישב, ולומר שבדברים הנוגעים לשמים קובעים, ולא נאמר הכלל "לא בשמים היא" בדיני שמים. כמבואר במנחות (מ) שהמלאך (כפירוש רבינו גרשום) אמר לר' קטינא שמענישים למי שלא לובש ציצית בעידנא דריתחא. וכן הוא בהדיא בגמרא בנדרים (כ:): לענין בני תשע מדות, שמלאכים אמרו שיוצאים בני פגומים, ואי אפשר שיחלקו עליהם, ע"ש. וכך פסק מרן בסימן רמ ורבי יוחנן שחולק ופסק כדעתו הרמב"ם, כי סובר שאין כאן מלאכים אלא רבנן וע"ש), וכ"כ בשו"ת דברי יציב, וכאן זו מחלוקת הנוגעת לשמים האם יש כאן שכינה או לא, והרי בשמים אומרים שיש שכינה. [משא"כ לענין קדושת המקדש שחייב כרת שאינו כל כך שייך לענין שמים] לכן להלכה, לכתחילה אין להקל. ורק כשאין ברירה אפשר לסמוך. אפילו בתפלה כנ"ל. ובפרט בנוגע לסליחות שיאמרו "ויעבור" בטעמים, וכן ארמית בסליחות, ודוקא קטן היודע לשמור על נקיות ויודע למי מתפללים, והוא בסביבות גיל תשע.

שאלה - מהו הזמן הטוב ביותר לאמירת הסליחות?

תשובה - סליחות באשמורת זה חיוב, מדין של מנהג שחייבים לעשותו, שהוא מדין נדרים של מנהג אבות מזמן הגאונים עד עתה. אמנם ישנם אנשים שלא יכולים לקום מוקדם, מפני שהדבר יגרום להם גול בעבודת שכיר וכדומה. ולכן צריך למצוא פתרונות, מתי ואיך לומר את הסליחות. והמעלה הגדולה ביותר היא לומר סליחות באשמורת וסמוך לתפילה וכמו שכתב המאירי בחיבור לתשובה (משיב נפש מאמר ב פרק ח), שהסליחות הכנה לתפילה, ואם יש הפסקה הפסידו את העיקר. כי יש מעלה גדולה שתפלה של זמנים הללו תהיה במעלה אחרת לגמרי. [ונפשט הספק של אור לציון ויח"ד חלק ז שהלא תדיר שהוא תפלה קודם], וכן אמר הרב משה צדקה, וכ"ד הגרי"ש אלישיב שעיקר הענין הוא להשכים בבוקר, ואפילו אם מתפלל בשעה שבע, ומקדים אמירת הסליחות לשעה שש, זו מעלה שמצמצם את שעות השינה, ואומר סליחות קודם התפלה.

ועוד שיש לנו מחלוקת גדולה מאוד מתי הוא חצות, ולשיטת המגן אברהם (בסימן א' ס"ק ד') מביא מהרב בעל סידור שערי ציון רבי נתן נטע הנובר זיע"א (תלמיד רבי חיים הכהן תלמידו של מהרח"ו) (שער תיקון חצות), ומהרח"ו בהגהותיו על הזהר, ובסידור קול יעקב להרה"ח רבי יעקב קאפיל (עמוד עו' הנדמ"ח) וכן בסידור רבי שבתי, וכן בסידור ורבי אשר, וכן כתב הרב משנת חסידים, (מסכת חצות פרק א' אות א' ובסוף פרק ו), וכן כתב הרב שער ההכנה (הרה"ק רבינו נפתלי כ"ץ זצ"ל בעל סמיכת חכמים) (בצוואות דף י' ע"א), ובליקוטי מוהר"ן (קמא סימן קמט), ובכור שור (ברכות ג' ד"ה זמן) ואליה רבה (סימן א' סעיף א'), והמקדש מלך בפירושו על הזהר (דף קנ"ט ע"א) וכן דעת הראשון לציון הרב רפאל בכר מיוחס בעל מזבח אדמה (דף כ"א ע"ב), וכן דעת הרב אבן השם (סימן כב'), וביסוד ושורש העבודה (בשער שני פרק חמישי), וכן דן בארוכה הרב המקובל רבי אביגדור עזריאל תלמיד מובהק להרש"ש. ונחלקו האם דברי מהרח"ו הם אחר שלמד מהאר"י, וכ"כ הרב יעקב צמח בספרו קול הרמה בהקדמה, והר"ש שלומיל באגרתו שנכתבה בשנים שס"ז - ש"ע, והרב יעקב משה הלל בספרו כתבוני לדורות (עמוד מח) ולא כהגהות ר' אברהם אזולאי שהביא בברכ"י שו"ב סי' א אות א), והפלא שהחיד"א עצמו בספרו שם הגדולים (מערכת גדולים אות י' סימן רנז), הביא שמהר"י צמח ערך הגהות מהרח"ו על הזהר אחר שקיבל מרבינו האר"י,

לאיך כתבו הרש"ש בנהר שלום (דף יט ע"ב), הרמ"ק המהר"א אזולאי (אור החמה כת"י) הרב שב יעקב (או"ח סי' א) הרב מור וקציעה (סימן א) הרב בית עובד (אות ב') רבנו זלמן (אות ח') רבי יוסף (אות ה) שערי תשובה (אות ד) עיקרי הד"ט (סי' א' אות ב) הבא"ח (ש"א וישלח אות ד') והכה"ח (סי' א ס"ק ז), ויב"א בח"ט (סי'

קח), ואור לציון ח"ב (דף מב), וכנ"ל שחלק ע"ד הרש"ש תלמידו הרב זמרת הארץ, ושלא כתב כן הרש"ש לפי הקבלה אלא לפי הפשט, וכה"ג הביאו נהר שלום והקדמת רחובות הנהר הנד"מ (עמ' רמג), שהביא מספר מעיל אליהו לרבי אליהו מני מכת"י שהרש"ש הסתמך על מהרח"ו בספר התכונה, ולא על הגהותיו על הזהר. ע"ש. והאר"ך בזה הרב נתן סופר בקונטרס מיוחד. ואף שהמנהג הוא שחצות לפי היום, לא יצא הדבר מידי מחלוקת לומר בו תיקון חצות. ומה טען לי איך אומר סליחות, הרי לפי הפשט לא שמענו כל כך שיש חיוב בחצות וכמש"כ באגרות משה. ובפרט בתחנונים בלי אמירת ויעבור, [אמנם בהליכות שלמה להגרשז"א הזהיר שגם אשרי צריך להיות אחר חצות].

ומבחינת המעלה ברוחניות, נראה שדרגה שניה היא כל היום, ודרגה שלישית היא בחצות. אף שיש להסתפק בזה, והוא, שרבינו האר"י בשער הכוונות (בדרושי הלילה) מביא שבחצות יש תיקון רחל ולא, מאחר שרחל יורדת לעולם הבריאה לאסוף בירורים, ואז החיצונים יונקים ממנה ויש גלות לשכינה, והקב"ה שואג כארי. אבל מצד שני זו עת רצון, שבעולם האצילות לוקחת לאה את מקומה, ונעשה יחוד גדול וזהו תיקון לאה, אבל מבחינת רחל יש גלות יתירה. ולכן נראה שעדיף לומר סליחות ביום, שיש יותר עת רצון, שהרי גם רחל כבר עלתה. וכך אמר לי הרב אברהם אביש בעל שו"ע הזוהר, וכן הסכים הרב בניהו שמואלי. אבל מאידך יש צד קצת לומר שבחצות יש מעלה יתירה, כי האריז"ל (בשער הכוונות דף ט י ובדף נד), אומר שצריך להרבות בתפילה ולימוד מחצות בכל השנה, כי עוזר בזה לרחל לעלות מעולם הבריאה יותר מהר, ולכן יתכן שגם סליחות בחצות עדיף מצד זה. סבא זצ"ל הנהיג לעשות סליחות בחצות, וזה תרם רבות לתשובה ולמהפך הרוחני.

וכשאומר סליחות ביום צריך להקפיד לדלג את הקטעים שמדברים רק על הלילה כמו בהקדמה לוידי "רבונו של עולם", להשמיט כל קטע זה.

שאלה - האם אפשר לומר את הקטעים של הסליחות שנאמרים בארמית ביחידות או אסור?

תשובה - מעיקר הדין מותר לומר סליחות בלשון ארמית בלא שום חשש, מכמה טעמים וסיבות. ורק לכתחילה יש להחמיר בזה, אם אפשר לעכב את אמירת הארמית לכשיגיע מנין.

מקור הדברים בגמרא בסוטה (לג) שם מובא "אלו נאמרין בכל לשון" גם על התפלה. והאמר רב יהודה אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמית, כאן ביחיד כאן בצבור. ובשו"ע סי' קא הביא כן בסתם לחלק בין צבור ליחיד. ושואל רבינו יונה על כך איך נשים מבקשות בבית ביחידות בשפות אחרות, ומחלק שמבקשות בלשון קבוע, שבוה אף ביחיד דינו כרבים ושרי. והרא"ש תירץ ששאני השפה הארמית משאר שפות. והסבא ביב"א חלק א (סימן לה) החמיר בזה מאוד, שהעיקר כתירוץ הרא"ש בזה. כי מרן הביאו באחרונה, אמנם לא הביא דברי יוקח נא, שכתב שהטור ברמזים כתב שהרא"ש חולק על הרי"ף שזה סתם מרן, ולפי זה אין הלכה כדברי הרא"ש. ועוד שמרן לא ראה דברי התוספות רא"ש (בשבת יב. ובסוטה לג.), ששם דחה באופן אחר ואין חילוק בין לשון ארמית לשאר שפות, הרי שהרא"ש עצמו לא בירא ליה מלתא הכי. ועוד, שהשו"ע חיבר את הדעות, וכתב שבשאיילת צרכיו רק ארמית אסור, הרי שגם הרא"ש לא מחמיר אלא רק כשהן בקשות פרטיות ולא מחמיר בנוסח קבוע.

וכן המנהג להקל בזה, כמו שהעיר בשו"ת הר צבי חאו"ח ח"א (סו"ס סד), מהפוט "יה רבון עלם" בסעודה שלישית, וכן הספרדים נהגו לומר אחר אזמר בשבחין "יהא רעוא" וכו'. וכ"כ כל סידורי האשכנזים כדברי השל"ה, שאחר קריאת התורה ישנם שתי יהא רעוא, ומי שמתפלל ביחידות יאמר את הראשון ולא את השני ששייך לציבור. ולא כמשנ"ב שכתב לא לאומרו ביחידות כלל, וע' בגליונות

שביבי"א שם. וגם בסידור אדה"ו כתב "לא צריך", ולא כתב "לא יאמר". הרי שאין בזה איסור אלא אין צורך.

ועוד אמר האור לציון, שכל הנידון הוא על הלכות תפלה אם יש בכך חשש ברכה לבטלה, אבל לענין סליחות שהם רק בקשות, שאפילו אם לא יתקבלו לא עובר על איסור, אין לחוש. וזכה לכוין לדברי הגר"א מאני שכתב כן לבא"ח, ונדפס בשו"ת תורה לשמה (סימן מט), בהוצאת אהבת שלום בהערות, שלכן המנהג פשוט שאומרים סליחות עם רחמנא וכו' ביחידות. ע"ש. ולא ראה זאת ביבי"א חלק א [שנדפס תורה לשמה הנ"ל ממש באחרונה, אחר יבי"א חלק ט], ואף שבתורה לשמה שם כתב לפירוש אחד יש חומרא ולא לומר בלשון ארמית, היות שהמלאכים לא מבינים ארמית, מחשיב עצמו שה' ישירות שומע תפלתו, ויש בזה קטרוג עליו. אבל למעשה לא נקט כן. וכמש"כ גם בבן יהוידע בשבת (יב) וכן תיקן בלשון חכמים ח"ב (סימן ב), תפלה לערב ר"ח בארמית ואפילו ביחידות. והאר"ך להסביר בבאתי לארמוני (קדושים), בענין ארמית בתפלות מתי והיכן והטעם, וכבר כתב הגאון בתמים דעים (סי' קפה), שגם בארמית שערי דמעה לא ננעלו, ואם מתפלל מכל הלב תפלתו מתקבלת. הרי שאין בדבר איסור, ואפשר לנסות ולכוין היטב.

וכן העלו לדינא להקל בזה מו"א זצ"ל ושכן המנהג, וכן בתפארת יוסף (זליכא סי' קכא), והרב נאמ"ן באו"ת אלול תש"נ (סי' קס) העלה שמותר לקרות בארמית, ושכן נהגו בני מרוקו, בבל ותוניס. וכן הרב חיים כסאר בספרו החיים והשלום, חאו"ח סי' טל, ובפירושו ש"ט על הלכות תפלה (פ"א ה"ד) הביא שהמנהג פשוט לומר ביחידות סליחות. וכן ה"ר צובירי בסדר הסליחות (ע' 23) העיר שמנהג תימן להקל בזה. ובמענה לשון בסוף סדר האשמורות, והרב מיכאל פרץ באו"ת תשרי תשס"ג (סימן א). בשו"ת הריב"ד קאפח ספר מדע הלכות תשובה (ע' קצח), העלה שכן משמע מפירוש המשניות לרמב"ם בסוטה פ"ז משנה א, שם הביא דבר זה שיחיד ישתדל מאוד שלא יתפלל לה' אלא בלשון עברי, אמנם השמיט זאת בחיבורו משנה תורה, וע"כ י"ל שהיא חומרא דרך דרוש ולכתחילה, ע"ש. ולכן יש להתירו. וכן התיר מעיקר הדין בספר החגים.

אמנם, לכתחילה יש לחכות למנין אם עתידים לבוא. ואף שהגר"מ אליהו זצ"ל הקפיד שיהיה כסדר דוקא, היות וי"ב פעמים אלפא ביתות הם כנגד י"ב פרצופי אצילות. אבל כפי שאמר לי הרב אילת אהבים אין לחוש לזה, כמו שראינו ביה"כ שיש את אותם כוונות אע"פ שהסדר משתנה, שמתחילים בוידוי ואשמנו בחזרה, ולאחר מכן שאר סליחות ובסדר אחר. הרי שאין קפידא בזה.

שאלה - אדם שקם בעשרה לחמש בבוקר, מה עדיף תיקון חצות או סליחות?

תשובה - אם הציבור התחיל כבר שבט יהודה יש להתחיל עם הציבור סליחות, הלא"ה יאמר עדין תיקון חצות.

אף שהפוסקים כתבו שתיקון חצות קודם, וכמש"כ באגרות הרמ"ז, והביאו בכה"ח (ס"ק ד), אבל יש להעיר שלמעשה יש לנו כמה וכמה צדדים לומר שלא קודם תיקון חצות, א. כיון שיש לומר שתיקון חצות זה לא כל כך חובה. [ובקובץ שנקרא בשם ענף יוסף חלק ג עמוד יז מכתב לא, כתב מו"ז שלמקובלים הוא חובה גמורה וטוב לחוש לזה עד כמה שאפשר, ובעוד כת"י שתח"י, כתב לת"ח שלומד וקשה לו בשביל שצריך לקום מוקדם, עוד כתב שאם זה סמוך לחצות אין צריך להתעכב]. אך מו"א סובר שהוא חובה, משא"כ סליחות לכו"ע נעשו לחובה מכח מנהג. וכ"כ בהליכות מועד,

ב. וגם על תיקון חצות נאמר בתחילת השו"ע טוב מעט בכונה, ואם במקום לומר סליחות יתחיל תיקון חצות יצא קרח מכאן ומכאן, כי יאמר בלא כונה, והמציאות מראה שאם יאמר עם הציבור סליחות ביחד יהיה יותר בהתעוררות.

ג. ועוד שבסליחות יש ויעבור בעשרה, האם גם על זה נאמר שיותר טוב תקון חצות? וכמש"כ בשלחן הטהור מקומרנא, שלא נראה

שתיקון חצות ביחיד עדיף מסליחות בציבור, אף שמדברי הרמ"ז נראה שאפילו בכה"ג תיקון חצות עדיף.
ד. היות ומדובר לפנות בוקר, הוא תוך חצי שעה לעמוד השחר, ולשיטת הבא"ח בספרו רב פעלים ח"ג (ס' ב), אי אפשר לומר תיקון רחל חצי שעה קודם עלות השחר, ואף שחלק עליו בשו"ת איש מצליח ח"א (חאו"ח ס' ד), ובהליכות עולם כתב שלא יזיק כאמירת פסוקים, אבל לא לעומת סליחות, ועל תיקון לאה ספק מעיקרא גם עליו נאמר שקודם לסליחות. ועוד יש לצרף לספק אולי עמוד השחר הוא כשיטת התשעים דקות, וכמו שהאריך בקול אליהו טופיק ח"א. **לכן למעשה נראה שסליחות קודם.**

בדיקת תפילין ומזוזות

שאלה – כל כמה זמן צריכים לבדוק תפילין ומזוזות?
תשובה – נהגו לבדוק בחודש אלול. החובה לבדוק מזוזות היא כל 3 וחצי ושנים, וצריך לדאוג שיבדקו גם את המזוזות של הבנין. ותפילין לא חייבים בעיקרון לבדוק, אבל בדורות האחרונים יש תגים שמתנתקים ויש פירוים. ולא ברור האם הדיו בעיתי או שמא העיבוד של הקלף, ואבדה לנו המסורת בזה. לכן עצה טובה לבדוק גם תפילין וכדאי לשלוח בכל פעם למגיה אחר. סבא סיפר שבגיל 17 התברר לו שהיה מניח תפילין פסולות מעיקרא.

ראש השנה

שאלה – האם מותר לאכול דגים בראש השנה?
תשובה – האבודרהם (שהיה במרוקו) כתב שהמנהג הפשוט לאכול דגים, ויש בזה סימנא טבא שנפרה ונרבה כדגים. ומאידך התשב"ץ (שהיה מאלג'יר) כתב שאסור לאכול מפני שבנביא (נחמיה יג, טז), מוזכר הדג בכתיב "דָּאָג" הדומה ללשון דאגה וזה סימן שלילי (ויש לזה ראייה בזוהר בתיקונים). וכ"כ החיד"א בברכ"י (סימן תקפג ובהערה ד שכ"כ עוד במחבר"ר אות ג. ובמורה באצבע אות רנג), וברו"ח פלאג'י (ס' תקפג אות ה), הביא שמצא בתיקונים (דף גן ע"ב), כה"ג שיש דאג, ע"ש. וכן נהגו בג'רבא כמש"כ ברית כהונה (מערכת ר' אות י"א). ולמעשה כתבו סבא והאול"צ שמנהגו להתיר לאכול דגים (וצ"ע מניין המנהג להקל כנגד החיד"א ור"ח פלאג'י). וגם המרוקאים אוכלים, וכמש"כ שו"ת מים חיים ח"א (סימן קפז), וע' בבית נאמן (גליון 180 אות י).

ואמנם מי שמאוד אוהב דגים, ראוי לו שלא יאכל. כמבואר בבאר היטב (בס' תקפג ס"ק ד'), שמהרש"ל קיבל מזקינו שלא לאכול דגים, כדי למעט בתאוותו במקצת, והאריך בזה במאור ושמש פרשת נצבים.

ואמנם בשנה שחל ראש השנה בשבת שיש עניין גדול באכילת דגים "שכל האוכל דג ביום ד"ג (שבת) ניצל מד"ג" (דינה של גהינם). [ומקורו בספר חידות חכמה של הרב אברהם אבן עזרא חידה נ"ט, ור' יעקב רקח בשלחן לחם הפנים משם מאמר חז"ל, ובבני יששכר מאמר השבת]. ובפשטות הכונה שע"י שמענג את השבת באופן כללי, ינצל מגהינם. אלא שברו"ח פלאג'י (בסימן תקפג) הביין שמי שלא אוכל דג נכנס לגהינם ממש. ולכן העלה שהשנה, אף מי שמאוד אוהב דגים, יאכל מעט.

תפילות ימים נוראים

שאלה – מי שיודע שאמר מי כמוך אב הרחמן, אבל מסתפק אם שכח לומר המלך הקדוש, ובאמצע התפלה הסתפק, ומה הדין אם הסתפק רק בסיום התפלה האם חוזר?
תשובה – לא חוזר אפילו אם נזכר באמצע התפלה. וכדאי שיחזור בתנאי נדבה, וכ"ש אם נזכר רק בסיום התפלה. [ובאמצע התפלה טוב שיהרהר את הברכות הקודמות וימשיך].

כתב באשל אברהם מבוטשאטש (סימן תקפב, בד"ה שם, ובד"ה המהרהר), שכתב, שאם חשב כשאמר בתפלה מי כמוך אב הרחמן, שיאמר אח"כ המלך הקדוש, וכשהגיע לברכת השנים נסתפק אם אמר המלך הקדוש או האל הקדוש, נראה שבוה כולי עלמא מודים ששייך גדר סירכיה נקיש ואתי, ומסתמא אמר המלך הקדוש, כיון שקבע בדעתו בקירוב ובסמוך לברכת אתה קדוש לומר המלך הקדוש וכו'. ע"ש. והשיג עליו בשו"ת יביע אומר חלק ז (חלק אורח חיים סימן נא), וכמש"כ בעל שדי חמד בשו"ת אור לי (סימן קיא), דלפי מאי דקי"ל כמרו"הש"ע והסכמת רבותינו האחרונים שאם טעה בעשי"ת בהמלך המשפט ואמר מלך אוהב צדקה ומשפט, ונזכר אח"כ, חוזר לברכת השיבה, הוא הדין בנסתפק אם אמר המלך המשפט, אף על פי שיודע שאמר המלך הקדוש אף על פי כן חוזר ומתפלל בתורת חובה, שמכיון שהורגל בכל ימות השנה לומר מלך אוהב צדקה ומשפט בודאי שאמר כהרגלו. ע"ש. אך יש לחלק ולומר שמ"המלך הקדוש" ל"המלך המשפט" יש הרבה זמן לשכוח, משא"כ במי כמוך שהוא סמוך ממש אפשר לומר שלא חוזר, וכעין מה שכתבו האחרונים שהביא ביב"א בסוף התשובה לענין ראש השנה ויוה"כ שאם מסתפק אם סיים המלך הקדוש שלא חוזר, ולא כשד"ח. כיון שכל הנוסח שונה, ע"ש. אף ששם קל יותר לומר כן. ודוק.

ואם נזכר בסיום התפלה יש מחלוקת נוספת בזה לומר שיצא, שהיות ונזכר בתפלה להזכיר את ההזכרה אם נזכר לאחר זמן לא חוזר, וכמש"כ היעב"ץ בספרו מו"ק שאם זוכר שצריך להזכיר, ואח"כ מסתפק חוזר, כל זה כשהוא סמוך, אבל אם נזכר בזמן מופלג לא. ופסקו משנ"ב (ס' קיד ס"ק לח), ומביא ממגן גבורים שלמדו בדעת היעב"ץ שמי אחר התפלה חוזר, אבל זמן מופלג לא, ובאור לציין ח"ד (פ"ו סעיף ב) פסקו, וכתב סיים תפלתו, ולא ביאר מה הכוונה, והגר"מ אליהו בקול צופיך (גליון 103), אמר אם נזכר אחר עלינו לשבח צמוד לתפלתו או בתוך תפלתו ממש, חוזר, ורק אם הוא אחר עלינו לשבח לא חוזר, ע"ש. ואין צריך שיהיה מופלג הרבה אחר התפלה ממש, ובשו"ת יביע אומר חלק ז (חלק אורח חיים סימן נא אות ב), הביא בדעת המו"ק אם נסתפק לאחר שסיים תפלתו "והסיח לבו", שאין מוטל עליו לזכור עוד, ע"ש. משמע ממש זמן מופלג וגם שהוא הסיח דעת, אמנם האמת היא שאפילו רק סיים שמו"ע שאז לא מוטל על לבו. וכן בהדיא במו"ק קודם לכך שכתב, אבל אחר שסיים התפלה, וכ"ש אחר זמן מופלג, עכ"ל. וקשה מאוד לומר שתפלתו הוא אחר עלינו לשבח, מכיון שבשחרית הוא מופלג, משא"כ במנחה וערבית, משמע שגמר שמונה עשרה סגי.

ברורה (ס' קיד בירור הלכה אות יט), הדברים לא ברורים, ושם כתב שאין הפרש שגם אחר שסיים תפלתו הדין שחוזר, ובהערת בירור הלכה (אות כ), כתב שמו"ז הביא תשובה כתי"י שמשמע מהחיד"א בברכ"י (סימן תכב ס"ק ג), משם מהר"י מולכו שגם בסמוך חוזר, משמע שגם לא סמוך חוזר ללא חילוק, ע"ש. והוא דקדוק בעלמא, ואין לנו עד עתה תשובה זו ממנו, וצ"ע. וביב"א חלק ז (סימן נא), הביא דברי המשנ"ב הנ"ל. וצ"ע. ולדברינו הוא יותר קל מדברי המשנ"ב, ולכן למעשה תמיד יחזור בתנאי נדבה אבל לא בשבת.

כל זה כשידע שהוא צריך בתפלה להזכיר, אבל אם לא ידע לא וכ"כ משנ"ב, והגר"מ אליהו שם, הביא שי"א בדעת הרב כה"ח אפילו לא היה זכור,
ולכן כל ספק שהוא אחר שמונה עשרה לא צריך לחזור, וטוב בתנאי נדבה, אבל בסיום שמונה עשרה ממש חוזר לחומרא תנאי נדבה, ואם לאחר מיכן הוא רק לחומרא. וכל זה כשנזכר בתפלה שרוצה להזכיר.

שאלה – איך רואים רשעים שחיים והרי רשעים נחתמים לאלתר למיתה? וכן להיפוך איך רואים שצדיקים מתים ולא נחתמו לחיים?
תשובה – נאמרו בזה כמה פירושים בראשונים, הרי"ף והרמב"ם סתמו צדיקים היינו רוב זכויות ורשעים רוב עוונות, אבל הרמב"ן בשער הגמול, והריטב"א והר"ן משם תוספות רי"ד, פירשו שהכונה

צדיק בדין, ורשע בדין, למשל משה רבנו ע"ה שחטא במי מריבה ונגזר דינו למיתה נחשב רשע בדין. ולהיפך יש רשע שנגזר עליו לחיות ולקבל את כל שכרו בעה"ז, כדי שלא ישאר לו לעוה"ב. (כמש"כ בסוף פרשת ואתחנן ומשלם על שונאיו על פניו להאבידו) נחשב צדיק בדין. (והוא נדיר כמש"כ בקונטרס ומעין מבית ה' לאדמו"ר הרשב"ב מליובאוויטש), והתוס' בר"ה טז. מתרצים שחיים היינו חיים רוחניים כמו שכתוב רשעים בחייהם קרויים מתים ובאוה"ח פרשת פנחס שכל מקור חיותו מסט"א, והמות והטומאה והרקבון, ויש שיטת הראב"ד (בפ"ג מהלכות תשובה), שהדין הוא לא על החיים והמות באותה השנה אלא שהאדם נידון גם על השנים הבאות שאם נגזר על האדם לחיות 80 שנה מוסיפים לו שנים, או בהארה רוחנית כמש"כ ויוסיפו לך שנות חיים, או מורידים שנים, ומהלך נוסף כותב בשו"ת הלכות קטנות ח"א (סי' רכה), שרשעים לא צריכים למות, אלא נתון לשלטון הטבע, וכ"כ בפלא יועץ (ערך רפואה), שאם ישמור על עצמו ישרוד אפילו שנכתב למיתה כי הוא נתון לשלטון הטבע ולכן לוקחים רפואות וכיון שלא כ"כ צדיקים, מי שהולך ליד קיר נטוי הרי ימות. כמש"כ בה"ג בספר חסידים (סי' תרעה).

שאלה - מה הדרך הטובה ביותר לנהוג באמירת שהחיינו בראש השנה?

תשובה - יש להשתדל לברך על הרימון קודם ר"ה, מבואר בשו"ת כתב סופר שאין לכתחילה לפטור בברכת השהחיינו את ברכת המצות וגם ברכת הנהנין, כיון שהם שהחיינו שונים, ולכן הטוב ביותר לברך על הרימון שהחיינו בשבתות שלפני ראש השנה. ויש עדיפות לברך שהחיינו בשבתות מכיון שהדין הוא שכל מה שקונה צריך להיות לכבוד שבת, אין לך כבוד שבת גדול מזה. (וכמש"כ רש"י בפרשת בשלח וע' שו"ת יד אליהו מלובלין וכתב סופר שכינוי לדיעה אחת). משא"כ בלילה השני כשאינן ברירה וחיוביים להביא פרי.

וכמו כן מי שקונה רוביא טריה יש בזה גם שהחיינו ועדיף לפוטרו קודם ר"ה, ואף שבחזו"ע העלה שיוציא מהשלחן, ויוכל לברך אח"כ בפ"ע, היות ואור לציון ושמעתי משם מו"א חולקים ואומרים, שאם עתיד לאכול באותו סעודה לא יעזור שזה לא לפניו ונפטר בשהחיינו של הקידוש, ורק אם הוא בסעודה אחרת לא נפטר, על כן יש לנו לברוח ממחלוקת ולא להכנס לספק זה.

וביום הראשון טועם מהתמר אחר הקידוש לפני הנטילה, מעט פחות מכזית, ואומר יהי רצון, וכן מברך אדמה על מילון או אבטיח לפני הסעודה, להרויח מש"כ בזבחי צדק וכה"ח לברך אדמה, ומה שהקשה בחזו"ע שהלא האדמה שהוא רוביא וסילקא וכו' מלפת את הפת ופטורים מברכה, ישב יפה מאוד באור לציון שהוא כמש"כ הרבה ראשונים (ע' שו"ת חזו"ע סי' טז, יז), לענין מרור שמחוייב באדמה (ונפטר מהכרפס), היות והוא קבע ברכה לעצמו של מרור התחייב בפ"ע והוא לא טפל לסעודה, וכן כאן שהסימנים הם מדברי הגמרא בסוף הוריות ואוכלם לסימן טוב.

וביום השני טועם מיד מהפרי שהוציאו בשהחיינו של הקידוש, כדי שלא יהיה הפסק מברכת השהחיינו כפי שכתבו המטה אפרים בס' תר והרוח חיים פלאג'י סי' תקפג, [אמנם הרב אלישיב וסבא (בחזו"ע פסח לגבי בדיקת חמץ) לא חששו להפסק], וזה קודם לדין של תמר. ולכן עדיף לא לצאת י"ח ביום השני שהחיינו על ידי הרימון כמש"כ הגר"ח פלאג'י שכך מנהגם, כיון שצריך לטעום מיד קודם הסעודה, יוצא שאוכל בריה לפני סעודה (שמבואר בשו"ע סימן רי סעיף א שאסור כיון שאולי מתחייב בברכה אחרונה, ולכן באופן כזה יאכל חצי גרעין רימון ועוד חצי כמבואר בתשובה ברב פעלים ולמדו מדיני תולעים.

והטעם שלא מברך על התמר ביום הראשון אחר המוציא, כיון שמלבד דעת החינוך (סי' תל), שאין מברכים על התמר בסעודה היות והוא נפטר בהמוציא, כמו שנפטר בברכת המזון בדיעבד, ובחזו"ע כתב שהוא דיעה יחידאה, אך העיר מו"א מדברי התוספות בפסחים

קטו. ג"כ מוכח שאין מברכים על התמר, ולא כתוספות בברכות מא שפסקו מרן בסי' קסז, הרי לנו שני ראשונים ובוזה אומרים סב"ל ולכתחילה לא נכנסים למחלוקת.

ונראה שמוזה הטעם לא ברכו בעבר אלא על תפוח בדבש, ותמה בבא"ח והלא מן שבעה קודם שהוא תמר שהוא קודם, אלא היות וברכו בסעודה לכן ברכו קודם על התפוח שאין בו מחלוקת, והטעם שלא ברכו קודם הסעודה כי היו מתחייבים נט"י על טיבולו במשקה.

[וע"ע בגליון 48]

הרב מזוז האריך יפה בבית נאמן וכמדומני גם בשו"ת תפלה למשה, שבשו"ת מהר"ם שהביא דבריו גם במג"א לא נאמר פרי חדש, כי מה ענין הפסק פרי חדש באמצע הקידוש, אלא כתוב יין חדש, רק בתשב"ץ קטן הביא לשון פרי חדש, ובשו"ע העתיק לשון זה. אבל היותר נכון הוא לצאת בשהחיינו רק ביין, ובב"י סי' רכה וסימן תר הסתפק האם קאי במי שלא אכל ענבים, וממהרי"ל משמע לברך וסב"ל. ע"ש. לכן עדיף להחמיר שיטה זו להביא יין חדש, שלקחת ענבים שחורים ולטחון בבלנדר, ולהניח בבקבוק במקרר, ועד ליל יום שני יהיה צלול חלקו העליון, שרק עליו מברכים הגפן, וירויח שיטה חשובה זו.

ובזה מיושבת קושית יב"א חלק ד (סימן כד אות י), על מש"כ הרשב"ש (סי' תלב), שאביו התשב"ץ לא הסכים לברך בר"ה על פרי חדש משום הפסק, והלא התשב"ץ בחלק ג (סי' קיד), כתב לברך על יין חדש, ולהנ"ל החילוק מובן ששאני יין חדש מפרי חדש. כיון שעושה על היין קידוש ואין בזה הפסק, ודוק.

שאלה - האם עדיף לטבל את התפוח, ואת פרוסת המוציא בדבש או בסוכר?

תשובה - יש לטבל רק בדבש דבורים ולא בסוכר ולא בדבש תמרים.

הנה אף שכתב ביפה ללב (בח"ג ובחלק ה סימן תקפג), שהביא בכה"ח (סימן תקפג ס"ק טוב), שעדיף סוכר ולא דבש כי הדבש מרמז על דינים, והרגיש מזה שהוא משנה מן המנהג, וכתב שמקום נתנו לו להתגדר בו, וכו', ע"ש. אך בבא"ח הזכיר פעמיים תפוח בדבש ומסיים ומנהגינו לעשות מרקחת של סוכר, והוא מנהג בגדד, וכידו שאין מחייב בגדד את שאר המקומות, ומקור דבריו הם ממש"כ בזכור לאברהם אלקלעי (מערכת ר"ה), שלצאת מהמחלוקת אם לברך על הדבש, יבשלנו בדבש, ע"ש. ומוזה השתרבב המנהג שמטבילים בסוכר, וכן הוא ברו"ח פלאג'י שכן מנהגם לבשלו בסוכר, בלא לטבל, ולא כתב שיש חסרון מהותי בדבש עצמו, וגם בשו"ת תורה לשמה (סי' תק), כתב שמנהגם לטבול בסוכר, ולא הזכיר שיש חסרון להטביל בדבש. מ"מ מצינו מי שאסור, וכפי שהרה"ג בן ציון מוצפי בספר שופר בציון פרק ג (ע' קלד), הביא שאביו הוציא את הדבש מהשלחן כי הוא דינים, ע"ש. וכן הביא בסביב לשולחניך שעל השתילי זתים שלא נהגו בתימן לאכול תפוח בדבש בכלל, ויש שהטבילו את הלחם בסוכר במקום דבש, כמש"כ מהר"ע בסיס משם אביו. ע"ש. [ואולי לא היה דבש מצוי להם].

ובספר החגים להגר"ם אליהו כתב לאסור לפי הסוד מדברי הגר"ח פלאג'י בספרו מועד לכל חי שכתב שכבר כתב בספרו רוח חיים שיש לחוש בעשרת ימי תשובה לא לאכול דבש, ועל כן יטבול התפוח בסוכר ולא בדבש, וכתב הגר"מ אליהו שלא חשו לדבריו, ומשמע שכונתו שלפי קבלה יש ענין לא לאכול דבש, אבל ראיתי ברוח חיים עצמו שכתב שהחשש הוא משום שמעריבים בו הגויים יי"ג, ואף שהעלה בתשובה להתירו מ"מ בעשרת ימי תשובה עדיף להחמיר, ולא שרמז שם שיש בו בעיה אחרת שמרמז ענינו על דינים. [וחששות הכשרות של זמנו לא קיימים כל כך היום עם כשרות טובה כמובן].

ולעצם חששם אדרבה למה לומר שהסוכר שונה מהדבש, ומרמז על חסדים, והלא במקורו הוא בצבע חום שרק מזקקים אותו ונהיה לבן, ומנלן שזה ענין של חסדים. ובשו"ת מקור נאמן חלק ב (סי' תקו),

שמנהגם לטבל סוכר, "כיון שלכמה ענינים הוא כמלח", כמש"כ בר"פ ח"ב (חיו"ד סי' ב) ובא"ח (טהרות אות כב).

לעומת זה משני צדדים יש לענ"ד להעדיף דבש, ולהמנע מהסוכר.

א. אם נאמר שמרמזו לחסד כדבריהם, הרי ידוע שאסור לנו להתעסק עם "החסדים" עד לאחר יום הכיפורים, וכמש"כ בשער הכוונות (בדרושי סוכות), וכל המיתוק של ימים נוראים הם רק "בגבורות ממותקים", כי אם יביא חסדים יבלעו ויוסיף גבורות, [בדרוש ג של הלולב (דף קד ע"ב)], שגם לאחר יוה"כ שנכנסים החסדים בתחילה נכנס חסד שבגבורה כי בלא"ה יתבטלו בגבורות אפילו שהתמתקו, ולכן לכאורה זה חסרון גדול לטבל בסוכר אילו נאמר שהוא חסדים, אלא רק בדבש, וכפי שנהגו במרוקו וכל ישראל בכל העולם כולו. וכנראה שלכן בתשובת ר"א מני לבא"ח שהובא במן הגננים ח"ו (ע' קעז אות ז), כתב שיש נוהגים לטבול את הלחם במלח וסוכר, והוא נוהג רק במלח בלא סוכר כלל. ע"ש.

ב. יש מעלה בר"ה דוקא בדבש, מפני שראינו שבשער הכוונות (דרוש ז לראש השנה), כתב ש"שו" של השופר גמטריה דבש, שממתיק הדינים **כדבש**. ע"ש. וכן הוא ביהי רצון שבסידור האר"י, וע' בתורה אור הוספות לפרשת שמות דף קז ע"ב ד"ה להבין, שדבש הוא גבורות שבחסד, באריכות גדולה, וע"ע בהמשך תרעב חלק ג (דף א'שלט), וראיתי בס"ד בלקט יושר חלק א (אורח חיים עמוד קכד ענין ה), שכתב וז"ל, ודבש דבורים מן המובחר, כי הדבורים דמי למשפט, כי עושים נקמה לפעמים, כמו שמוכח מן הפסוקים, ומה שיוצא מהן מתוק. וסימן לדבר שאנו יוצאין ממידת הדין למדת הרחמים, עכ"ד. ושמעתי שהרב בניהו שמואלי היה מחמיר לא לאכול דבש כלל ואפילו לא עוגת דבש, ואחר שהראו לו הדברים הנ"ל בשנת תשנח חזר בו והחל לאכול דבש. וכן העלה בתורת הקדמונים חלק ב סי' עז **השאלה מעתה איך לנהוג במש"כ הרב בן איש חי שנה ראשונה** (פרשת וילך אות ד), וז"ל, **בסעודה המפסקת נוהגים בביתנו מזמן קדמון לטבל הפת בסוכר**, עכ"ד. הרי בהדיא שבעשרת ימי תשובה שלא שייך אז עדיין זמן של חסדים קאמר לטבל בסוכר. ואולי שאני יום תשיעי שהוא ספירת היסוד שיש בו גם חסדים כמש"כ האר"י לענין הכפרות, (שלכן אינו כמו שעיר לעזאזל ביוה"כ שכולו גבורות). ועוד כתב האר"י בשער הכוונות (בדרוש ג של הלולב דף קד ע"ג), שבערב יוה"כ נכנסים כללות החסדים של יסוד ומלכות לנוקבא ולאחר יוה"כ מתחיל חסד שבהוד, ע"ש. ודוק.

שאלה - אדם שלא סומך על כשרויות מסוימות, ואין לו אפשרות להשיג את סימני ר"ה כגון ראש של איל, אלא מכשרות שלא סומך עליה, מה יעשה? והאם בשר ראש של עגל הוא תחליף?
תשובה - יכול להביא ראש כבש שלא אוכל ממנו ואפילו קפוא, ולומר עליו יהי רצון וכו', ולהשאירו משנה לשנה. ואם אין לו ראש של כבש יכול לקחת ראש של עגל, ועדיף ראש אחר, ולא יכול לומר ותזכור לנו עקידתו, אלא אם יהיה לו בשר של כבש אפילו לא של ראש. (יחד עם ראש מסוג אחר).

הטור כתב שאין צריך לאכול את הסימנים אלא לראותם, ואפילו שהשו"ע הביא בלשון שצריך לאכול, מ"מ אינו מעכב, ולכן יכול להביא ראש של כבש שלא אוכל ממנו ואפילו לא מבושל ואומר יה"ר ומחזירו למקפאי לשנה הבאה.

לענין ראש של עגל, הנה הגמרא במסכת ראש השנה (דף כו עמוד א), אומרת שכל הכלל שאין קטיגור נעשה סניגור, הוא רק בפנים בבית קדשי הקדשים, ולכן כה"ג אסור ללבוש בגדי זהב ביוה"כ רק בקדשי הקדשים, וגם בשופר שאסור בקרן של פרה, אפילו שהוא בחוץ ולא בפנים "כיון דלזכרון הוא - כפנים דמי". ע"כ. הרי שאם הוא זכרון יש ענין של אין קטיגור נעשה סניגור, ולכאורה גם כאן שהוא לזכרון של בקשות לראש ולא לזנב, צריך שלא יהיה מזכרת מחטא העגל. אך באמת יש חילוק גדול בין הדברים, שכאן הוא רק סימן בעלמא כדאיתא בגמרא בסוף הוריות, מה שאין כן לזכרון השופר, וכפי

שמובא בגמרא במסכת שבת (דף קלא סוף ע"ב), שופר שכן מכנסת זכרונות של ישראל לאביהן שבשמים. ע"כ. הרי שהוא מצות עשה שפעולתו גדולה שמכניסה את הזכרונות של ישראל, וכפי דברי רבינו האר"י בשער הכוונות (דף צז סוף ע"ג, ודף צח סוף ע"ג), שהשופר הוא אימא עילאה, ומעוררת רחמים, ומזכירה זכויות של ישראל, וכפי המשל שהמשיל הרבי קדושת לוי, למלך שטעה ביער ואחר שלא אכל ולא שתה ג' ימים וכמעט שמת ברעב, ומצאו רועה והצילו והביאו חזרה לארמונו, ואז מינה את הרועה לשר האוצר, ומעל בתפקידו, והועמד לדין לתליה, וביקש בבקשתו האחרונה לפני התליה לעמוד לפני המלך בבגדי הרועה שבהם הציל את המלך, וכשראה המלך אותו בבגדי הרועה, שהצילו בהם מהמוות, חננו לחפשי, והנמשל שאנו מזכירים ימים יפים וטובים שישראל והעולם נזכרו לטובה כמו בשופר של מתן תורה או נח באהבה זכרת וכו'.

ועל כן הדמיון רחוק ביותר.

ומובא באגרות ר' ישראל סלנט שזמן תקיעות שופר, הוא **כדוגמת כה"ג ביוה"כ** שנכנס לפני ולפנים, כמש"כ המהרי"ל, והשופר נכנס לפני ולפנים כדרך כ"ג ביום הכפורים, ובשפת אמת כתב שלכן אין עליה לרגל בראש השנה, כיון שהשופר מביא את ישראל לבחינת כלפנים דמי, עוד כתב (בשנת תרמח), שזהו איתא בגמ' אמרו לפני מלכיות כו', זכרונות שיעלה זכרונכם "לפני" לטובה ובמה בשופר. קשה הלא אמרו באמירה, א"כ מאי הקושיא ובמה? ומישב שהגמרא שואלת ובמה? הוא רק על מ"ש "לפני". ואיך יכולין להתקרב לפניו. רק בשופר דאיתא בגמ' שופר דלזכרון קאתי כלפנים דמי. כמו כה"ג שנכנס ביוה"כ לפני ולפנים ע"ש.

הלכות תקיעת שופר

שאלה - איך צריך לתקוע בשופר ע"פ הסוד?

תשובה - לפי רבינו האר"י בשער הכוונות (דרוש ז), חלק מענין תקיעת השופר הוא שצריך שחלק השופר הצר שנמצא בפיו של התוקע, יהיה יותר גבוה מהצד הרחב של השופר, וענינו שיוורד השופר כלפי הזקן, והוא רומז להורדת הגבורה ומיתוקו בתיקוני הדיקנא, וז"ל בקצרה צריך שפיו הקצר והמצר יהיה למעלה בפיו של התוקע ופה הרחב יהיה למטה ותכוין כי ע"י תקיעת שופר זה אתה מוריד אותם ב' שמות של י"ה י"ה העליון והתחתון שבמצר וברחב של הדיקנא כאן במקום הזה לאכפייא כל הדינין האלו כי שם הוא שורש ומקור כולם כנודע. ע"כ. אמנם הרמ"א הביא משם הרוקח שצריך להפוך את השופר כלפי מעלה, על שם הכתוב עלה אלקים בתרועה, אמנם אין דברי הרוקח נחשבים כלפי האר"י. ומבנה השופרות הטבעי הוא שמסתלסלים כלפי מטה, וכיום שעוברים עיבוד הוא כלפי מעלה, לכן אם אפשר שהתוקע ירכין ראשו באופן שצד הרחב יהיה נמוך יותר עדיף, אבל אם זה לא מסתדר, עדיף שיהפוך את השופר באופן שפיו יהיה כלפי מטה, ושמעתי שכך אמר גם הרב בן ציון מוצפי שליט"א.

במשנ"ב הביא השל"ה מדברי זוה"ק בפרשת אמור דף ק. ובפקודי דף רנא. שכתוב בפסוק **אשרי העם יודעי תרועה ולא תוקעי תרועה, כי העיקר מי שיודע את הכוונה, ולכן מחפשים תוקע שיודע לכוין, אמנם כשאי אפשר יש לומר שסגי שיודע שהוא כופה את הכח והתוקף של הדין הקשה, מ"מ בפרשת ויקרא דף יח עמוד ב ובהעלותך דף קמט עמוד ב משמע שצריך לדעת יותר מזה. ע"ש.** וישנו חידוש בפרשת פנחס דף רלא עמוד ב שצריך שיהיה חכמים מיוחדים שגרים בארץ ישראל שהם יודעי תרועה, ע"ש. אמנם יש לומר קצת, שהכוונה שחכמי בבל לא ידעו סודות התורה כדאיתא בזהר סוף פרשת לך לך, אבל אם יודעים שאני, (ועוד יש לומר שנודע שבחו"ל אסור לכוין, רק בבבל שנאמר שם בבלה יבואו ושם יהיו).

שאלה - אם התוקע בתשר"ת בא לתקוע תקיעה אחרונה ולא הצליח לתקוע אלא עשה תקיעה קצרה שנחשבת לשבר, האם צריך לחזור ולתקוע על הסדר?

תשובה – מעיקר הדין יצא י"ח ואין צריך לחזור.

כתב הטור (סימן תקצ), וא"א הרא"ש ז"ל כתב שאם טעה בשברים תרועה ועשה שוב שבר, חוזר רק על שברים תרועה וא"צ לחזור גם על התקיעה הראשונה, והכל חזר תרועה היא אלא שנתקלקלה ולא הוי הפסק, "מידי דהוה אפעמים שהתוקע מתחיל לתקוע ואין הקול עולה לו יפה ופוסק וחוזר ומתחיל לתקוע או להריע ולא מפסל מה שתקע כבר בשביל שהפסיק בקול קצר שהשמיע בשופר דלא מקרי הפסקה, כיון שאינו קול אחר שאינו מעין התקיעה". משמע שתקיעה של טעות, שרצה לתקוע ויצא לו שבר לא פוסל, והוא חידוש עצום, (ואינו דומה למתעסק שפוסל את התקיעות, כיון שהתכוין לתקוע לא לשם מצוה). ושמעתי שכן הורה מו"א זצ"ל.

בשו"ע אדה"ז בסעיף טו בסופו נזכר מלהכנס לזה, וכתב שאם בא להריע ויצא לו פחות מכשיעור שחוזר ועושה תרועה, ע"ש. בזה ודאי שאין איזה דבר שיפסול, כיון ששניהם תרועה רק חסר בשיעור, שאינו נחשב לכלום, משא"כ תקיעה ושבר שהם שני דברים. משמע קצת ששינה והביא דוגמא מתרועה כיון שבתקיעה ס"ל שלא יצא ובהליכות מועד (ע' קפב), כתב שלא פוסל רק אם הוא בנשימה אחת כמש"כ במשנ"ב (ס"ק לד), ע"ש. אך לא נ"ל כלל לומר כן. ובשורת מנחת פרי חלק ד (סימן מב), הביא שדעת הגרשו"א והגר"ש אלישיב שצריך לחזור, ולא מובן מדוע, ובארחות רבינו ח"ב (ע' קפד אות יג), מובא שהחזו"א לא הקפיד בזה וכפשוט דברי הטור.

שאלה – אם התוקע יצא לו תרועה קטנה פחות משיעור תשעה טרומטין, האם חוזר ומריע, או צריך לחזור על התקיעה?

תשובה – לכתחילה צריך לחזור על התקיעה ולא להקל בדבר

נזכר לעיל דברי אדה"ז שאם הריע תרועה קצרה חוזר ומריע תרועה ארוכה, והנה בחיי אדם (כלל קמ"ב דין י"ב), כתב להחמיר בזה אם התרועה הראשונה היתה בת שלש טרומטין, [ואדה"ז לא פירט], כיון שלשיטת רש"י יצא בזה ידי חובת תרועה, א"כ כשיריע שוב יהיה שני תרועות שצריך לחזור ולתקוע, וברע"ת למהרש"ם, כתב לחזק דבריו מדברי מג"א (סי' תקצ ס"ק ח), שחוששים לרש"י להחמיר וכמש"כ בפרמ"ג שם, אך העיר שביום הראשון שהתקיעות הם מצוה מדאורייתא, ובזה מחמירים כמ"ד שמצות צריכות כוונה לא יצא, רק ביום השני שהתקיעות הם מצוה מדרבנן, וכתב הרדב"ז והביאו מג"א (סימן ס), שבזה סומכים על מ"ד שמצות אינם צריכות כוונה, ולכן ביום השני יש מקום לחשוש שיצא, ע"ש. אך לאידך יש לומר בזה להיפוך, שבדרבנן אולינן לקולא שלא יצא, ובדאורייתא נקטינן לחומרא שיצא, ועוד העיר נכדו בהערה שם, שארחות חיים למחול הגה"ק מספינקא ז"ל, הביא בזה מספר הדרת קודש (דף כ"ג אות ק"ט), שכתב די"ל דהוי כמתכוין בפירוש שלא לצאת רק בט' כחות, וא"כ אינו יוצא גם בדרבנן ולא הוי הפסק. ע"ש. אמנם מדברי מג"א לא משמע כן שחשש לדעת רש"י, ודוק. וע' במקראי קדש פרנק (סימן יח), שודאי הוי מקרה כזה מתכוין לצאת שהרי רצה לתקוע טוב ויצא לו לא טוב ולכן צריך לחוש תמיד כדברי הח"א, וע' במנחת פרי רוטנברג ח"ד (סימן מב ובהשמטות שבסוף חלק ה). ולכן למעשה יש לחשוש ולחזור מחדש.

שאלה – האם צריך לעמוד בתקיעת שופר בתקיעה ובברכות?

תשובה – במשנה ברורה (סימן תקפה בתחילתו), כתב לעמוד בברכה כמו בכל ברכת המצות, משמע שאין דין מיוחד בשופר. ואפילו שבשופר יש גזירה שוה לכם מספירת העומר, שצריך לעמוד כמש"כ בפסיקתא, זהו רק לעצם המצוה, אבל בברכה דינו ככל המצוות. שלאשכנזים עומדים, אבל האליה רבה כתב שצריך לעמוד גם בברכה, כיון שדינה כדין המצוה וכך אמר האור לציון, וכתב הב"ח מנהגנו לשבת אבל סותר עצמו למה שכתב במגילה שהמנהג לעמוד, ולמעשה המנהג שהספרדים מקילים בכל ברכות המצוות לשבת ולכן מברכים בתפילין בישיבה, (וכתב בא"ח שמרבנו האריז"ל אין ראייה, אלא אפשר שהיה מברך בעמידה ואמר דוקא על

עצם ההנחה שצריך שיהיה בישיבה), ועוד מדוע צריך לעמוד והלא כתב בבאה"ל (סי' תפט), משם מהרי"ץ גיאות שבזה שהש"ץ עומד כאילו כל הציבור עומד. ונדחק לישב הרב דוד כהן במשנ"ב דרשו בזה.

וציבור שרוצים לעמוד עדיף שיעמדו גם בברכה וגם בתקיעות כיון שאם מתיישבים בין הברכה לתקיעות עושים הפסק במעשה, כמו שדן ביבי"א ח"ה סימן ד לגבי להוריד שרוול בין הברכה להנחת התפילין של ראש, (ומרש"י בעירובין דף נ רוצים לדייק שאסור ודוחה שאין ראייה לאיסור). הרי שהוא חומרא שבאה לידי קולא.

ויש ענין נוסף שצריך לעמוד כיון שמי שמתודה בין התקיעות, כשיטת הזהר והאר"י, צריך להתודות מעומד כמבואר ביומא פו ופסקו מרן (סי' תרז ס"ג), ובפרי עץ חיים כתוב בסוגרים להתודות מעומד. והתקשה ר' חיים פלאג'י לגבי הפיוט לך א- לי תשוקתי שהוא וידוי להרויח את שיטת הרמב"ן שצריך להתודות קודם השקיעה, כמו שכותב התוספת יום הכיפורים למהר"ם בן חביב, איך יושבים בו (שבמנהג טורקיה יש מקומות שישבו ויש שעמדו) ולמעשה יחיד לא יעמוד בין היושבים, ע"ש. הרב משה רחמים שעוי שליט"א (סימן פג), שלא נהגו לעמוד בוידוי שבתקיעות, אף שראה בכת"י קדמון מיוחס לתלמידי האר"י שיש לעמוד, ונראה שלא עומדים משום שהוי מפרסם החטא ברבים. ע"ש. ולמעשה עדיף לעמוד וכן נהגו הכורדים והג'רבים והבוכרים.

שאלה – האם יש להתודות בין התקיעות או שיש חשש הפסק?

תשובה – סבא ביב"א חלק א (סי' לו), ובחלק ג (סימנים לב לג), ובחלק ט (סי' פב), החמיר וחשש להפסק, אבל יש תשע הסברים למה צריכים להתודות, והארכת בזה בירחון האוצר (אלול תשפב), ובכל הפוסקים היחיד שמצינו שפקפק באמירת הוידוי היה הגר"א שלא נהג כרבינו האריז"ל (כמו שנתבאר לגבי שהחיינו בבין המצרים), והגרעק"א ואהלי יעקב רק שאלו למה אין כאן הפסק, ולא אמרו בזה הלכה (ומה שתלו בגאון מליסא זה טעות שרק כתב שלא לומר את היהי רצון) וכמו שכתב הרב אלישיב במכתב הנדפס ביב"א ח"ג שם לסבא, [ובקובץ תשובות חלק א] שכולם חוץ מתלמידי הגר"א נוהגים להתודות כדברי הזהר וכך כתבו האור לציון והרב מאזוז. ואף שבדברי הזהר יש סתירה מיישב רבינו האריז"ל שהוידוי הוא בין התקיעות ובאופן שלא להשמיע לאזנו וזה שייך רק במקומות שעושים הפסקה, ולמעשה גם לסבא צריך שיתודה במחשבה כדברי הגר"ח פלאג'י בלב חיים, אבל חלק עליו הרב שרשי הים מאיו שאין יוצאים י"ח במחשבה, וצדקו דבריו, כיון שאף בוידוי מעשר כותב הש"ך (י"ד סו"ס שלא), שלא מועיל אפילו בשומע כעונה. ואינו דומה לדין חזרה בתשובה שמועיל במחשבה לבד, כדמוכח מהמקדש

אשה על מנת שאני צדיק גמור. אבל מצות וידוי מפסיד.

ובזה"ק בפרשת פנחס (דף רלא) באריכות שמי שלא מתודה בר"ה המצב שלו לא טוב בכלל, והוא הודאה קודם שבאים עדים. שהם המקטרגים, ולכן אין אחר המנהג כלום ויסודתו בהררי קדש. ואין טעם לפקפק בזה כלל ועיקר.

שאלה – איך לנהוג לענין השינה בראש השנה?

תשובה – הרמ"א בסו"ס תקפג מביא שנוהגים שלא לישן ביום ר"ה, ומנהג נכון הוא, ומקורו בירושלמי "מאן דדמיך בריש שתא דמיך מזליה". ורבנו האריז"ל בשער הכוונות (בתחילת ראש השנה), סובר שאחר חצות מותר לישון, שכבר נתעורר ז"א ע"י התפילות והתקיעות, כיון שזה טעם הירושלמי. ולפיכך בבאתי לגני רצה לומר שמותר לישון אחר התקיעות אפילו קודם חצות. עוד ספק בנידון, שכתב בבא"ח (פרשת נצבים), להזהיר שלא לישון גם בבוקר מזמן עלות השחר, כיון שהוא כבר יום, ע"ש. אמנם מנהג העולם למעשה שלא לקום מוקדם, ובפרט לנשים וילדים. ונראה שכוונת האר"י שהאיסור לישון מתחיל מעת שמעוררים את ז"א, שהוא רק בשעת התקיעות, ולא לפני כן. ולכן, כל עוד שאין תקיעות שופר יכול לישון.

ונפק"מ בשעת מכירת העליות, מי שרוצה לחטוף תנומה שתעזור לו להמשיך התפילות. שלשיטה זו, הדבר אפשרי כיון שעדיין לא היו תקיעות השופר.

אמנם לאחר התקיעות יש לזוהר שלא לישון עד חצות, וכן מובא בשער הכוונות שהאר"י היה ישן אחר חצות, משמע שלא קודם לזה. והטעם הוא לשיטת הרש"ש שכל ההארות של המועדים נמשכות בעיקר עד חצות, למרות שעדיין החג ממשיך גם לאחר מכן. ולכן בפורים יש לעשות את הסעודה והמצוות עד חצות. וכן לענין ר"ח אפשר לשוב להניח תפילין רק אחר חצות, ולא כהחיד"א שמתיר מיד אחר מוסף. הרי שהארת ר"ה ממשיכה עד חצות, ולכן מותר לישון אחר חצות. וכן ביאר באילת אהבים, וכן הסכים הרה"ג שלמה פינטו שליט"א.

עוד נחלקו המקובלים האם היתר השינה אחר חצות הוא רק ביום השני, או שמא אפילו ביום הראשון. ודעת הרב שמן ששון שרק ביום השני מותר, כיון שעד אז הדין לא נגמר עדיין. ובזה"ק איתא שיום הראשון דינא קשיא, וביום השני דינא רפיא, ויש גם בו תקיעות שופר, משמע שעדיין הדין לא נגמר רק עד היום השני, ואין לישון אלא רק ביום השני אחר חצות. אמנם לדעת הרב השד"ה שני הימים התהליך מכפיל את עצמו, שביום הראשון נגמר הדין, כאילו אין יום שני, וביום השני מתחיל הכל מחדש שוב. והוא הנכון יותר, ולפ"ז גם ביום הראשון אפשר לישון אחר חצות.

שאלה - האם צריכים להתפלל בר"ה דוקא בנץ החמה?

תשובה - ר"ה הוא אחד מחמש השכמות ר"ה יוה"כ. הו"ר. ט"ב. פורים. כמש"כ מטה משה, והב"ד כה"ח (סי' תרסד ס"ק ז) (הנרמזים בפס' "וישכם אברהם בבקר" נוטריקון, א' זה תשעה בא'ב, ב'ריאת העולם זה ר"ה, ר' זה צומא ר'בה (יוה"כ), ה' ה'ושענא רבה, מ' מ'גילה). אבל עיקר העניין בר"ה הוא כיון שבשלוש שעות ראשונות אדם נידון, לכן לא כדאי לישון אז, שמה תועלת שהאדם ישן כשדנים אותו. ולכן גם אם לא מתפלל בנץ, יאמר תהילים וכדו' (ובמג"א תקצא מביא שרש"י כותב שמנהג העולם היה שכולם מתפללים שעה ראשונה של היום).

שאלה - קבוצת נשים (שבעליהן נסעו לאומן) ומתארחות יחד לסעודה וחוזרות לישון בבתיהן, כיצד ינהגו בהדלקת נרות ביום השני? וכיצד יש לנהוג בהדלקת נרות ביו"ט שני של ר"ה כשיש תאורת חשמל?

תשובה - עיקר ההדלקה צריכה להיות בבית שישינים בו, וכמש"כ בשו"ע בסימן רסג. ולכן צריך להדליק נרות ארוכים, שידלקו עד זמן שיחזרו לבית. אבל הדרך הטובה ביותר, שביום השני ידליקו מאש מצויה כשיחזרו לביתם לאחר הסעודה, ויכוונו בשעון שבת (ואפשר גם ביו"ט עצמו) שהתאורה תכבה לעוד כשעה, (ולא פחות מכן מחשש שמא יבוא לידי כיבוי), וידליקו. והטעם, כי אחרוני דורינו התקשו איך ניתן להתיר להדליק נרות ביו"ט שלא לצורך, שהרי יש תאורת חשמל. ואי אפשר לחדש לומר שהנר נעשה לכבוד ולא לתאורה ושלוש. והפתרון לזה הוא או לכוון את השעון שהתאורה תכבה בזמן ההדלקה, או להדליק בחדר חשוך (ולשבת ולהנות שם), אבל זה לא לכתחילה כשמדליק שלא במקום אכילה, כדאיתא בסו"ס רעג, משם מהר"ם מרוטנבורג (פסקים וכתבים שבת סי' קמד), שלא התירו להדליק שלא במקום אכילה, אלא בשעת הדחק שיש יתושים או חם, כי הנרות לעונג ולא לצער. ואם ידליק בחדר חשוך ויעביר לאחר מיכן את הנרות למקום האכילה, הוא חסרון שלכתחילה לא מזיזים את הנרות ממקומם אחר הדלקתם, כדאיתא ברמ"א בסימן רסג סעיף י. וכן כל אדם שיש לו שעון שיכבה החשמל לפני הדלקת הנרות, יסמוך על זה שלבסוף יהנה מהנרות, ויכול להדליק את הנרות גם כשהחשמל דולק עתה עם החשמל, וכן הסכים מו"א זצ"ל. וכעין זה אנחנו מדליקים בכל שבת את הנרות כשעדיין יש אור יום מבחוץ, על שם סופו שעתיד להעלם. והאור לציון, בשיעורים של

הלכות יו"ט, אמר שבדיעבד יניח סמוך לשולחן ממש, כדי שיהיה היכר והנאה. והגרשו"א דן בזה בד' מקומות, ונשאר בצ"ע, מלבד בפעם א' שניסה ליישב שמדליקים לכבוד. ובהלכה ברורה סימן רסג באוצרות יוסף, כתב לאיסור. אך הגר"מ אליהו הקל בזה לגמרי, להדליק עם חשמל, וכדמשמע ממהר"ר אבוהב שבב"י (סי' רסג).

שאלה - האם מי שמדליק בשעווה בכוס זכוכית מותר לו לנקות את הכוס משאריות של השעווה ביום טוב?

תשובה - הדבר אסור ואף שכתב החיי אדם (כלל צב ס"ב וקצשו"ע סי' צח סעיף כד), להתיר מכיון שהוא נקיון של הכוס, ואין איסור מוקצה בנקיון כלים והביאוהו בכה"ח (סימן תקיד ס"ק מא), וחזו"ע יו"ט (ע' סא). אך האמת היא שמקור הח"א הוא מדברי המג"א (סי' תצט ס"ק ט), ושם כתב במפורש טעם ההיתר, **כיון שמשנתמשים בשעווה להדלקה אחרת**, וזה לא שייך בזה"ו ולא כבאר משה ח"ח (סי' קל), וע' בקצוה"ש (סי' קטז ס"ק י), שאפילו לאדה"ו שאוסר בנוצות ושערות שעל הבגד, מתיר אם הוא דבוק, ע"ש. ורצה חכם אחד בקובץ אור ישראל (לג תשסד נ - סד), להתיר גם כאן כשהוא דבוק, ע"ש. אך יש לחלק בין לכלוך דבוק לומר עליו שהוא לא מוקצה, לבין כלי שמיועד לשעווה שהוא מוקצה, כקליפות. [וממג"א זה משמע לא כט"ו שמוותר טלטול מן הצד ודברי אדה"ו דלקמן]

שאלה - איך לנהוג בהדלקת נרות של יו"ט בהוצאת הפתיל צף הישן?

תשובה - אם יכול להדליק בלא להוציא את הפתיל צף ידליק, אבל אם לא יכול להדליק יש איסור מוקצה על הפתיל צף, ואין להתיר להוציאו בידיים, ויש מתירים באופן של נייעור, כשהוא לא מרים אותו ממש בידיים, או באופן שמוציאו בנייעור של סכין, אבל היות ויש בזה מחלוקת הפוסקים גדולה, ובפרט בראש השנה שכתב השו"ע שצריך להחמיר בהלכה, שב ואל תעשה עדיף. וידליק בנרוניות העיקר שלא יתעסק בהלכות מוקצה ובמחלוקת. ועל זה נאמר לא עם הארץ חסיד.

ולטלטל את הפחיות של הנרוניות יש להתיר כיון שראוי לשימוש חוזר, והוא כדיון כלי שאין בו מוקצה. כ"כ בהליכות מועד (ר"ה פרק ג הערה טז).

לגבי פתיל צף לכו"ע הוא חמור יותר מהוצאת השעווה הנ"ל מכיון שהוא דבר בפני עצמו, ויש לרדן עליו האם נידון כדיון נקיון הכלי ויהיה מותר או שהוא מוקצה ואסור, ועל זה העיר בארח דוד בהר"ן (סי' רכב) לאסור להוציא את הפתילה. והסכים עם זה בצ"א ח"א (סימן כ פ"ג אות ט ד"ה והנה), וחמיו של הרב דוד בהר"ן בשו"ת רבי עקיבא יוסף (או"ח סי' קסה) ובהלכות חג בחג קראפ כתב משם הגרי"ש אלישיב שאין לחוש לזה כיון שהוא כמו נקיון הכלי. ע"ש. אך גם הגרשו"א מתיר נקיון הכלי משעווה, וכמש"כ הגאון רבי שמואל בנו והביאוהו בארחות שבת ח"ב (ע' צט הערה רפו, וכן הוא בשלמי יהודה (פ"ד ס"ק ח), שהובא בש"ש (סימן שח אות ע), אך סותר א"ע בש"ש בסימן שלו ס"ג), אבל לענין פתילה הוא נידון בפ"ע כקליפות ועצמות (ויותר מזה כדלקמן), ונראה לאסור, וכמש"כ הגרשו"א במנחת שלמה ח"א (סימן מב, ובדפוסים אחרים סי' לט), ומה שהעתיק משמו בשמירת שבת כהלכתה (הערות פרק יג הערה פז), להתיר לטלטל את השיירי הפתילה משום הצורך בתאורה, ורק כשיש חשמל יש לומר שאסור, ע"ש. הוא לא מדויק והאמת כמש"כ במנחת שלמה שאפילו לרע"א שמתיר, יודה שאסור כשיש תאורה, ואפשר שיתיר, ע"ש. אבל אליבא דאמת חולק על רע"א משטמ"ק ואוסר. וכפשט דברי תרוה"ד (סימן פא), להחמיר בזה. וע' בספר יום טוב כהלכתו (מהדורה שלישית ע' תכ). וכן החמירו בזה בקובץ אור ישראל (לג תשסד נ - סד), ושגם רע"א לא יתיר כשיש תאורה חשמלית שהיא בודאי עיקר התאורה, והנר טפל, עוד י"ל שכל ההיתר הוא רק כשאין אפשרות להדליק אלא בהוצאת המוקצה, אבל אם יש מקום לפתילה נוספת אין להתיר, וכ"ש אם אפשר

בטלטול מן הצד שי"א שאסור בטלטול כמש"כ בבאה"ל סי' תרלח ד"ה וביו"ט, ושכ"כ פרמ"ג (מש"ז ס"ד בסופו). וכן העלה בזה בקובץ תל תלפיות (ס' תשס"ה ע"ח, ע"ט). והעיר מדברי המשנ"ב (סי' תקז ס"ק בא), שאף שהותר טלטול טיח מוקצה לצורך אפיה ביום טוב כל זה כשלא נפל הטיח מערב יום טוב ואין תנור אחר, ע"ש. ולכן כאן כיון שיש אפשרות להדליק בנרות אחרים אין להתיר טלטולו. עוד העיר שאם מדליק מבעוד יום בר"ה הראשון, אין כאן איתקצאי לבין השמשות, אבל יש כאן מוקצה לחצי שבת כשהמוקצה עדיין עליו, כמש"כ בבאה"ל סימן שי סעיף ז ובמשנ"ב שם ס"ק לו, סי' רסו ס"ק כו. ובחזו"א. וחמור מדין קליפות כיון שהתחלת הנחתו להדלקה היתה ברצונו, ולא רק זמני בכדי להעבירם מהשלחן. ע"ש. ודפח"ח. וע' במשנה אחרונה (סי' שי ס"ט באה"ל ד"ה מטה), וש"נ. שאם מטלטלו אגב היתר אחר המיקל יש לו על מי לסמוך, ע"ש.

לענין הדלקת נרות בשמן זית, נחלקו הפוסקים האם יש הידור מצוה להדליק בשמן זית דוקא, ובאגרות משה כתב שכיום ששמן פרפין שממנו נעשים הנרונות דולק יפה יותר משמן זית אין הידור דוקא בשמן זית, וכן נוהגים רבים מאחינו האשכנזים, וכמו כן העיר מו"א זצ"ל שהפער במחיר בין נרונות לשמן זית הוא גדול יותר משליש, ואין חיוב להדר במצוה אלא עד שליש כדאיתא בסימן תרנו. אבל אנו חוששים ללשון חז"ל בשבת (כג עמוד ב), שאמרו הרגיל בנר יהיו לו בנים תלמידי חכמים, ובגמרא בסוף ברכות (נו ע"א), הרואה שמן בחלום יצפה לחכמה דכתיב כי נר מצוה ותורה אור, ובזוה"ק איתא ששמן זית הוא חכמה, וכדאיתא בסוף הוריות שהוא מפקח, ולכן יש הידור דוקא לשמן זית.

אבל צריך לדעת שאין לעשות חומרות כשבא על חשבון ההלכה, והחומרא היותר גדולה הוא לחשוש לאיסורים לא לעשותם לכו"ע, ולכן היות ויש מחלוקת בהיתרים לטלטל פתיל צף, שב ואל תעשה עדיף, ולהדליק בנרונות עדיף מאשר להידליק בשמן זית ואז יכנס למחלוקת. והנה הפתיל צף שנחשב למוקצה, כיון שהדליק בו ואין ראוי להדלקה שוב, [אך יש יכולים להדליק בו בשעת הדחק שוב, וקשה לומר בגלל זה שאינו מוקצה], וכדמצינו בשבת מז. בתוד"ה הנח ששיירי פתילה שהולך לאיבוד יש בו מוקצה, [וע' ברע"א שם בתוספות למשניות (אות סה) הסבר משלו ע"ש]. והאם מותר לצורך הדלקה אחרת, יש להחמיר בזה כדעת הגרשו"א, במנחת שלמה ח"ב (סי' לט אות א, ובדפוס אחר סימן מב), לחלוק על רע"א בסו"ס תקא להקל בזה, בתרתי, שלא נאמר שמותר לטלטל מוקצה לצורך אוכל נפש אלא רק בכה"ג שהוא לא רק מתוך, וכאן ההדלקה הוא מדין של מתוך, שמתוך שהותר לצורך אוכל נפש הותר נמי שלא לצורך אוכל נפש. ולזה לא הותר מוקצה, ועוד כשיש חשמה להחשיבו צורך נפש הוא קשה מאוד. ע"ש. [ושם כתב שבהבנת השטמ"ק בזה הוא ספק, כי כתב שהוא מכח מתוך, ואפילו לבית שמאי שלא סוברים מתוך מודים בכה"ג שיש בו הנאת הגוף, פירושו שבכה"ג יש בו מתוך, ולא שאין צורך בדין של מתוך, כך נראה נכון לבאר, ולפ"ז באמת הוא מכח מתוך, ולכן אפילו בכה"ג שנכבה החשמל אין לטלטלו]. והנה נלערו בכף ארוכה הוי לכאורה טלטול מן הצד לשיטת הט"ז (סו"ס שי), והב"ד משנ"ב שם, אבל אדה"ז (בקו"א סי' רנט) חלק על הט"ז, ויתכן שלא ראהו משנ"ב, כיון שכתבם אדה"ז לא במקומו אלא בהלכות הטמנה, ובזכרון יוסף ריישא בסימן שי האריך להוכיח כשיטת אדה"ז. וכן החזו"א (סימן מז אות יד), השיג שנחשב מעשה בידים, [ולמעשה היקל כדאיתא בדרשו סי' שח הערה 120], זאת ועוד ישנה טענה שלא נאמר טלטול מן הצד אלא כשצריך שצריך את ההיתר עצמו, אבל כאן שהוא צריך רק את מקומו, לא הותר, ודוק. ולכן אין ליכנס למחלוקת בכל זה ושב ואל תעשה עדיף.

שאלה - האם מותר להוציא דברי מאכל מהמקפיא ביום הראשון ולהכין עבור יום השני?

תשובה - מרן פוסק שאסור להכין מיו"ט ראשון ליום טוב שני (ולא כשיטת האבן ישראל שמיקל בזה). וכ"ש בשנה שיו"ט ראשון יוצא בשבת, וצריך לחכות עם ההכנות עד לצאת שבת ולא די בצאה"כ. ושיעור צאת שבת הוא כדי שיראו כוכבים קטנים ורצופים, וכמש"כ הר"ן ופסקו מרן בסי' רצג, (ולקר"ש אין דין ברצופים). ושיעורו כפי שכתב המהריק"ש (בס' רצג), שהיה בן דורו של מרן, שהוא כשני שלישי שעה שהם 40 דקות. וכ"כ בשו"ת מהר"י פראג'י שכן המנהג, ומביא אותו הברכי יוסף. וכ"כ שמח נפש גאון, שהיה ראשון לציון בשנת תר"ב, הרי מאות בשנים מעידים שכך המנהג, (ובלוחות הורידו כמה דקות והוא על פי חישוב שיטת המעלות, ויש להם על מי לסמוך). אבל אין להקל בעשרים דקות כדעת ר' יונה נבון בגט מקושר, שהביא ביב"א חלק ז (סי' מא אות ב), מלבד שבמציאות לא רואים בזמן זה כלל כוכבים וכמש"כ בזבחי צדק ובאור לציון (מלבד במקומות גבוהים כמו בית וגן שרואים בשמונה עשרה דקות כשיטת הרמב"ם בפ"א מהלכות תרומות). וכ"ש שלא קטנים ורצופים.

אמנם בשעת הדחק גדול, פסק סבא בחזו"ע פסח, לגבי סדר ציבורי, להתיר לעשות הכנות [ולא בישראלים] כבר בבין השמשות, כמבואר בס' שמב שמותר לעשות שבות כשטרוד נחפז, ואיסור הכנה הוא שבות, אבל זה לא במקרה רגיל, שאינו בגדר טרוד נחפז.

ולהוציא מההקפאה בלבד סבא בחזו"ע הלכות יו"ט היקל, ולדעת הגר"מ אליהו מותר רק באופן שראוי לאכילה כבר ביום הראשון, אבל באמת לי נראה לאסור כמו שהביא המחזה אליהו (פאלק ח"א סי' נד והלאה) שהאריך בכל דיני ההכנה, את דעת הרב הגרשו"א שדעתו תמיד להקל בעניני הכנה וכמש"כ במנחת שלמה חלק ב סי' לה וכאן כתב לאסור, הרי שאין זה עוד איזה דיעה, אלא המיקל הגדול בענינים של הכנה משבת לחול מחמיר. וראיתו מס' רנד שאסור להוציא את הפת מהתנור אף שישירף וילך לאיבוד, ומי שהיקל בזה, היקל רק במקום הפסד של איבוד הפת, אבל כאן למה שיהיה מותר.

וכן נראה לדינא בזה, ואף שבמחזה אליהו דחק בזה, לא נראים דבריו. ובפרט שאנחנו מדברים כאן על ראש השנה שראוי להחמיר בו ביותר היות והוא חלק מעשרת ימי תשובה וכתב בשו"ע (סימן תרג), והפוסקים שצריך להחמיר במחלוקת (כגון פת פלטר וכדומה), וכן כתב בפלא יועץ שצריך לזוהר לקחת דוקא שופר של איל כשיטת הרמב"ם שהחמיר, אף שהשו"ע בסי' תקפו היקל, כיון שהוא עשי"ת יש להחמיר,

אמנם יכול לעשות לכתחילה ע"י הערמה, באופן שמוציא לצורך סעודה שלישית, או באופן ששם פירות וכדו' בעומק ובכדי להגיע אליהם צריך להוציא את האוכל.

שאלה - מהו זמן משך התקיעות?

תשובה - לכתחילה יש להחמיר תשע טרומיטין, כפי שכתב הרב זליכה בתפארת יוסף והאול"צ בעל פה, שהם בין 2 ל 2 ורבע שניות. ובתשר"ת פי שנים, דהיינו 4 וחצי שניות. ויש שהקילו וכן הוא באור לציון בנדפס כיון שמשמש לאחרונה, גילו על ידי שמיעה במחשב, נכנסים תשע טרומיטין בשניה אחת, ולפי זה יוצא שהשיעור בתשר"ת הוא שתי שניות וקצת יותר. ויש שאלה בפוסקים לגבי זה, האם צריך להתחשב בבדיקת המחשב, או ללכת לפי תחושת האוזן. בבית נאמן אמר הרב מוזו שהדבר תלוי בתחושת האדם, וראייתו שהרי לפי שיטת הרמב"ם (שהיא לא לדינא), שיעור תקיעה היא חצי תרועה, דהיינו 4 וחצי טרומיטין, ואם תאמר שנכנסים תשע בשניה אחת, אז איך אומר הרמב"ם שצריך ארבע וחצי ולא ארבע או חמש? הרי כל התקיעה היא חצי שניה, ועל זה יאמר שצריך חצי טרומיטין, שהוא שיעור שרק מלאכי השרת יכולים להבחין בו. ויש קצת מקום לדחות שהרמב"ם אומר באופן עקרוני של חצי תרועה, ולא התכוין שיבחינו על החצי טרומיטין, מ"מ להלכה צריך להשתדל להאריך. וסבא, כשהיה תוקע בבית הכנסת בורכוב, נהג להאריך הרבה. ויש טעם נוסף שצריך להאריך את התקיעה, כיון שכתב בארחות חיים

שצריך לתקוע לפי מה שהדרך בפועל להריע, והיות והדרך לתקוע יותר מג' כוחות בכל שבר, בסה"כ השיעור של מצות התרועה יוצא ארוך יותר. וכ"כ בשפת אמת וכ"ד הרב שטרנבוך במועדים וזמנים שהולכים לפי התרועה בפועל. ע"ש. והעולם לא נוהג כן, וגם בחסידות גור באחרונה החלו להחמיר בזה. על כן אם תוקע תקיעה ארוכה ומאריך יש בזה מעלה, וגם בכוננות הרש"ש עיקר האריכות בכוננה היא בתקיעה ראשונה של התשר"ת.

אבל בתקיעות השברים ישנה מחלוקת, האם דעת מרן להחמיר שצריך שיהיו פחות מג' כוחות כל אחד וכמו שכתב בב"י שכן מנהג העולם. ובחידושי הצמח צדק על ר"ה העלה באריכות שכך דעת רוב ככל הראשונים ולא כראב"ד שהצריך שיהיה בו ג' כחות בדקדוק, ואפילו הראשונים שאמרו שאפשר לתקוע תשע כוחות לא אמרו שאם עשה כרש"י לא יצא י"ח. וכן משמע מלשון השו"ע (סימן תקצ סעיף ג), ולפי זה אין לחוש אם האריך קצת בשברים, ע"כ. ולא אמר שצריך להאריך בשברים שלא כרש"י, אלא שאם האריך יצא. הרי שגם לשיטה השניה אם עשה שבר קטן יצא. וכך העלה הרב איש מצליח, והרב תפלה למשה, שצריך להשתדל להחמיר שיהיה דוקא פחות מג' כוחות, [והראיה מהמשך דברי מרן שכתב שיהיו י"ב טרומטין, והמשנ"ב הביא דברי האחרונים שכתבו שצריך לומר ח"י טרומטין, ולפי זה משמע שחייבים להאריך בשבר. אמנם במאמר ביאר שהוא כשיטת רש"י, והתרועה ט' כוחות, (יותר מרש"י), והשברים הם ג' כחות הוי תשע, ועוד ג' משהוא יותר כמש"כ התוספות, [ולא כלבושי שרד שהוא ט' ועוד ג' משהוא] או כמו שאמר האור לציון שהוא קצת האויר שיש בין השברים, הרי לנו י"ב כוחות]. ולמעשה מנהג העולם כיום לתקוע כל שבר כשיעור ג' כוחות, ובחזו"ע כתב שמרן חזר בו ממש"כ בבית יוסף, אמנם נודע מש"כ בהקדמתו שלא בא לומר מנהגים, ואין ראייה שחזר בו. וגם כל זה למי שאומר שמתקנים בשו"ע ח"י טרומטין, וכנ"ל, ונראה יותר שהדבר השתנה בהשפעת הקבלה שלהאר"י צריך שהשברים יהיו ט' טרומטין, אבל אחר התפלה יש להחמיר כשיטת רש"י. ולתקוע שכל שבר הוא פחות מג' כוחות.

שאלה - מתי זמן התשליך, ואיך לעשותו, ובאיזה נוסח והאם נשים יכולות לאומרו?

תשובה - כתב בתורה לשמה (סי' קנט) שיעשה התשליך בשעה אחרונה קודם השקיעה, שהיא עת רצון, שאז יצא אדם הראשון בדימוס מן הדין. ומקורו במדרש ויקרא רבה (פרשת אמור, פרשה כט סימן א), בשביעי נפח בו נשמה, בשמיני הכניסו לגן, בתשיעי נצטוה, בעשירי עבר, באחד עשר נידון, בשנים עשר יצא בדימוס. אמר הקב"ה לאדם זה סימן לבניך כשם שעמדת לפני בדין היום הזה ויצאת בדימוס, כך עתידין בניך לעמוד לפני בדין ולצאת בדימוס, ע"ש. וכתב הר"ן שלכן נקבע יום ראש השנה ביום השישי לבריאה, שבו יצא אדה"ר בדימוס לחירות.

ועוד כתב בבא"ח פרשת וילך, שדעת הרש"ש שאף כשיוצא ר"ה בשבת אומרים את התשליך ביום הראשון, ואין דרך בזה"ז לטלטל סידור לתשליך, [ובשבתות הללו של עשי"ת גם הסומך על העירוב יש לו להקפיד לא לטלטל, בכל סוג של עירוב, כיון שצריך להחמיר בהלכה ובמחלוקת], כיון שמנהגנו לעשות את התשליך בברז פתוח, ואין צורך לצאת בחוץ, וכמש"כ בבית מאיר (סי' תקפג) שכ' טעם אחר למה שהולכים אל הנהר בר"ה, שהוא ע"ד הפסוק (בשמואל א ז) וישאבו מים וישפכו לפני ה'. ומתרגם יונתן ושפיכו לבהון בתיובתא כמיא קדם ה'. ובפרש"י שם, שהוא לסימן הכנעה, כלומר, הרי אנו לפניך כמים הללו הנשפכים. והב"ד ביב"א ח"ד (סימן מז), וכ"כ ביפה ללב. ועוד טעם שצריך שיהיו מים זורמים, שמובא במחזור אהלי יעקב יצחקי, שהוא משום המלכת המלך על הנהרות שיהיו מים זורמים. ולכן אפשר לעשות את התשליך גם בבית. וכן אין חיוב שיעשה במניין ואפשר ביחידות (ואשכנזים עושים ביום השני).

ואם לא עשה ביום הראשון, עושה ביום השני אחר מוסף, כמש"כ בתורה לשמה שם.

גם נשים יכולות לעשות בבית תשליך, ולא שמענו שלא יעשו, אלא מה שכתב כן הסבא בקול סיני הוא משום תערובות של פריצות, אבל כשעושים בבית על ברו מים אין לחוש. ואף שלא שייכת לי"ג תיקוני דיקנא אין לחוש.

יש תשליך נוסח של הרב בן איש חי, והוא הגון לכאורה יותר מהנוסח של החיד"א, שיש בו קושי גדול איך אומר שם ענין של חטאים ועוונות וצער על חוסר עבודת ה' וכו', וביום ראש השנה אסור להזכיר עוונות כמש"כ בזהר פרשת אמור, וכן יש תמיהה בזה על הפיוטים כמו שואף כמו עבד, איך יש שם הזכרת חטאים ועוונות, והתקשה בזה הרב נאמן"ן בהגהותיו על הבא"ח. ומה שכתב לישב בזה בפעולת צדיק ח"ג (סי' רע"ה), דחה דבריו הרב משרקי בסידור תכלאל (ע' יח). ואין לסמוך בזה על מש"כ לישב בחמדת ימים (דף מו ע"ב), שנוסח הקבוע תמיד יש לאומרו, כיון שפיוטים הללו הם לא נוסח קבוע, ולכן שוא"ת עדיף ויש להשמיט כל לשון חטאים ועוונות גם בנוסח התפלה לפני הקרבנות שתרחם עלינו וכו'.

שאלה - מתי יש לקרות קריאת שנים מקרא ואחד תרגום כשיו"ט חל בערב שבת?

תשובה - יש אומרים שיש לקרות אותו דוקא בערב ר"ה אחר עירוב תבשילין, ואפילו עם תפילין, וכך נראה לעשות, ויכול לעשות את העירוב בליל ערב יו"ט כפי שאמר מו"א וליד בני ביתו שישמעו וכו', ולמחרת אחר התפלה קורא שנים מקרא.

ויש אומרים שעדיף שיקרא בשבת קודם שחרית או קודם הסעודה. עוד אפשר לקרות בליל שבת, ויש מקילים לקרות ביו"ט שני. ויעשה כרצונו.

בתפארת יוסף זליכא חלק א (סי' טט), וכן בחלק ב (ע' תקמג), היה מורה ובא שלכתחילה זמן אמירת שנים מקרא ואחד תרגום הוא אחר עשיית עירוב תבשילין כיון שאז מתחילה הארת שבת ולכן יכול לקרות אז שנים מקרא, ומרויח בזה שמכין עצמו לתוספת שבת בבחינת נשמה, כי ביו"ט דעת הרמ"ע מפאנו לא לקרות, ואם יקרא בשבת חסר לו "ההכנה לשבת", ושכן הורה הרב אהליאב חיון, אך זה נגד בא"ח (לך לך ש"ש סעיף יא), בהלכות הור"ר שלא כ"כ, אבל בהחלט יש מקום גדול לדבריהם, וביורו משפטיך ליעקב (יום טוב שבועות פ"ז סעיף יח), הביא מחזו"ע שבת ח"א (ע' שכט), שאף הרמ"ע סותר א"ע בספר מעין גנים ומתיר לקרוא ביו"ט, וכ"כ בשמחת כהן אלחודד שאין מדברי האר"י משמעות להחמיר בזה, [והיא משנה אחרונה, למש"כ ביב"א חלק ו (סי' ל אות ה), וחזו"ע סוכות (ע' תג), להחמיר לכתחילה בזה], ובליל שבת רק לשיטת הרמ"ע אין לקרות תרגום. ויעשה כרצונו. (וע' בברכת יהודה ברכה ח"ב סי' כ ופסקי הלכות מזוז ח"א סי' כז. ע"ש).

שאלה - לפי דברי רבינו האר"י שצריך לטבול בערב שבת לתוספת נשמה, וכפי שהביא בפלא יועץ שאדם שלא טובל אין לו נשמה יתירה, מה לעשות כשיו"ט שחל ביום שישי? האם צריך לטבול? והאם מותר לסמוך בזה על עירוב תבשילין?

תשובה - מותר לטבול לכבוד שבת, ועדיף לא לדבר ולהזכירו במפורש, אבל אין צריך כל כך לטבול אז כי בזה שעשו עירוב תבשילין החלה הארת שבת, לכן מה שטבל מערב יו"ט נחשב לתוספת שבת אם יכוין, ובפרט אם קרא קודם שטבל כבר שנים מקרא כנ"ל שבזה לכו"ע מקבל הארת שבת, כמו שכתבו המקובלים לענין יום שישי בבוקר שאחר שנים מקרא א"צ שעה חמישית. ודוק.

ומצד עירוב תבשילין, לומר בפיו ביו"ט שטובל לכבוד שבת נחלקו בזה אם הוא מותר, וזכורני שלשיטת הרב מאיר ברנדסופר אסור, וחלק עליו הגאב"ד הרב הרמ"א פריינד והתירו. אמנם כל מחלוקתם

בדעת החיד"א במחב"ר סי' תרסז ואדה"ו ורוב האחרונים שסוברים שאסור להכין מיו"ט לשבת אלא רק צרכי אכילה בדעת הר"ן והשו"ע, אבל רע"א התיר להכין ס"ת על סמך עירוב תבשילין וסמך על זה בחזו"ע, וה"ה לנ"ד, ואף שיש להחמיר בזה, [והראיה שהביא מהישועות יעקב, להוכיח מתוספות בביצה כא, הנה התקשה בזה באבני מילואים בשו"ת סימן י וע' בילקוט ביאורים שבמתיבתא בביצה כא על דברי התוספות בזה, וע"ש, וכן מה שהקשה ביוקח נא (סימן שב אות ב), שאני הדחת כלים וסידור מצעים שמותר לכו"ע כדאיתא בהדיא בירושלמי פ"ב דביצה ה"א כמו שהביא בדע"ת סי' תקכח]. ובפרט בעשרת ימי תשובה, הנה כאן הוא ס"ס שמא הלכה כאו"ז שחולק על הר"ן והשו"ע ומתיר עירובי חצירות ע"י עירוב, ושמא כרע"א, ושמא בטבילה קל יותר, ולמעשה נראה שאפשר לטבול בלא לדבר ומחזי כמיקר וע' בס' שכו.

שאלה – האם מותר להתרחץ במים שברוד שמש ביום טוב? ובפרט כשחל יו"ט ביום שישי, (כר"ה הבא עלינו לטובה), שצריך להתרחץ לכבוד שבת.

תשובה – השו"ע בסימן תקיא כותב, שמים שהוחמו ביום טוב (אפילו לצורך אוכל נפש), אסור לרחוץ בהם, וכשהוחמו מערב יו"ט מותר, וכשהוחמו מאליהם בדוד שמש נחלקו בזה אחרוני זמננו. הרב אורבך והחזו"ע התירו, [למרות שבעבר היה מחמיר כמש"כ במעין אומר, ואבא היה אומר גם אז שסובר מו"ז להקל כמו שאמר בשיעורים הראשונים שהיו בירושלים]. מאידך באול"צ החמיר בדוד שמש², והביא ראיה מהשו"ע בסעיף ב לגבי חמי טבריה, שהם מים שהוחמו מאליהם ואסור לרחוץ בהם ביו"ט. ובאמת כתב הרב מרדכי אליהו לחלק שדווקא בתוך כלי אסור, אבל שלא בתוך כלי מותר. ולפי דבריו יוצא שבמקלחת מותר, ובאמבטיה אסור. [ואע"פ שאמבטיה היא בקרקע, כתב הגר"א בס' שכו סעיף ב שהתוספות בשבת קט. אסור גומא והוא כמו כלי]. אמנם לדעת האול"צ בזמננו גם במקלחת אסור, כשם שאסור באמבטיה, מפני שאי אפשר להבחין כיצד התבשלו המים, האם מהבויילר או מהדוד שמש, ולכן גם במקלחת שייכת גזירת הבלנים. והגר"מ אליהו ס"ל שהוא גזירה חדשה. עוד מאחרוני דורנו דנים את הדוד עצמו ככלי, ואוסרים רחיצה גם במקלחת.

ויש פתרון לצאת מידי מחלוקת, להדליק את הבויילר מערב יום טוב, ולחמם את הדוד באופן שבבוקר כשהדוד שמש מתחיל לחמם יהיו מים חמים בחלק העליון של הדוד, ואז המים שיתחממו מעתה יחשבו למים שהוחמו מערב יום טוב ומותרים. ומעתה כל המים שנכנסים יש להם דין "קמא קמא בטיל" וכל המים מותרים בשימוש³. וכל זה כשהדוד לא רותח לגמרי, אבל כשהדוד רותח, מתעוררת בעיה כשפותח את הברז ונכנסים מים חמים בדוד מלמטה, ומתבשלים בשביל רחיצה, שאין בכך היתר של אוכל נפש ביום טוב. בחזו"ע מתיר באופן כזה, דהוי פס"ר דלא ניחא ליה, אך אין הדבר פשוט. ולכן, אם מתאפשר, כדאי להכניס ילד קטן ראשון שיתקלח בעצמו ראשון.

שאלה – האם יש לחוש ולהחמיר לא לחפוף ראש בראש השנה במים שהוחמו מערב יו"ט מצד איסור סחיטה?
תשובה – הדבר מותר לכתחילה.

והוא גמרא מפורשת בשבת (דף נ סוף עמוד א), שמותר לחפוף שיער בשבת ורק אם יש נשירה בפסיק רישיה אסור, ולא כמש"כ בהליכות מועד (ימים נוראים ע' קמד), להחמיר בזה משום סחיטה בשיער, ואי אפשר לחלוק על תלמוד מפורש, וההסבר הוא היות ונשארים המים בתוך השיער רק מעבירים ממקום למקום אין בזה סחיטה, וכמש"כ לבאר יפה בשלחן שלמה (סי' שכו אות י), ולכן יצא לחדש שמותר

לסחוט שיער במגבת כיון שלא יוצאים וניכרים המים בפני עצמם אלא רק מעבירים ממקום למקום. וזכה לכיון לשו"ת תנא דבי אליהו מני (סימן טז דף צה), ולא כבא"ח שהחמיר שצריך לנגבם בנחת ולא לסחוט את השיער, וגם זה לא מציאותי ביציאה מהמקוה ורבים "נכשלים ונכשלות" שחושבים שאסור, אלא הדבר מותר. ומצוה לפרסמו.

הלכות יום הכפורים

שאלה – מתי זמן כל נדרי (והפיוט לך אלי תשוקתי)?

תשובה – השולחן גבוה מביא שמנהג ירושלים היה לומר הפיוט לך אלי תשוקתי חצי שעה לפני השקיעה, כדי להספיק לאומרו מבעוד יום, מכיון שזה נחשב ליודוי, ומרויחים בזה את שיטת הרמב"ן שצריך להתודות מבעוד יום אחר סעודה המפסקת, וכמו שכתב בתוספת יוה"כ, אך המנהג השתנה כיון שלמעשה היום הציבור לא מגיעים).

גם את כל נדרי צריך מאוד להשתדל לאומרו מבעוד יום, כי בשבת ויו"ט מותר להתיר רק נדרים שהם לצורך, כ"כ רא"ש ורש"י ושני אליהו ישראל ומאורי אור. אך הריב"ש (ס' שצד), כתב לישב מנהג העולם, שהיות שאיסור הנדרים חמור הרי זה חלק מהצורך שלא יהיה איסור חמור כזה ביוהכ"פ. וכ"כ בשו"ג וראש יוסף אישקאפה. אבל כיון שהחיד"א בטוב עין (סי' יח אות עא), מחמיר שאסור לומר אחרי השקיעה, כיון שהצבור נמצא קודם השקיעה, אין להתעסק בדברים אחרים, ואפשר להספיק להתיר קודם השקיעה. וכ"כ ברוב דגן (דף קנ"ד ע"ג), והוא השגה על שו"ג שעד שמחמירים לומר וידוי מבעוד יום, שיאמרו כל נדרי מבעוד יום. ובאחרונה הקלו היות והצבור מתאחר, כמש"כ ברו"ח פלאגי ובויען משה שכן מנהג מרוקו, ונהג שלום חזן (הל' יום הכפורים אות י'). וכן כתב הרה"ג רבי אהרן בן שמעון, אב"ד קהיר, בספר נהר מצרים (הל' יום הכפורים אות י"ב) ע"ש. והב"ד ביחוד"ד חלק א (סימן נט), היוצא מזה שלכו"ע אין זה לכתחילה, ורק לאחרונה נהגו להקל בזה, מפני הגבאים שרוצים להרויח מכירה יותר טובה. ואבא זצ"ל הנהיג לעשות פעמיים כל נדרי למקדימים ולמאחרים (והגבאים מרויחים פעמיים שתהיה מכירה, אבל למעשה הציבור אצלו כולם כבר הגיעו לראשון).

שאלה – ספר כל נדרי שיש בו מעלה גדולה, האם מי שמוציא את הספר תורה הוא זה שיש בו את המעלה או מי שתופס את הספר, והאם הוא רק בספר תורה אחד?

תשובה – כתב רבינו האר"י בשער הכוונות, וז"ל, "המנהג שנהגו להוציא ס"ת א' או ג' ס"ת בליל יוה"כ ואומרי' עליו התרת נדרים שהוא כל נדרי נזכר בס"ה בפ' פנחס בר"מ בד' רנ"ו ע"א וז"ל ובג"ד תקינו למימר בו כל נדרי. ובענין הס"ת שמעתי מחבר א' הוא הרי"ס ז"ל שציוהו מורי ז"ל פעם א' בליל יוה"כ שיקנה מצות הוצאת ס"ת בלילה ההיא בכל מה שיוכל לקנותו כי אז היה צריך לתקן איזה ענין והודיע לו כונה גדולה שיכוין בעת שיוציא הס"ת ונראה מזה כי יש סמך במנהג הזה להוציא הס"ת". עכ"ד. משמע מרבינו האר"י שהענין הוא ההוצאה של הספרים מהיכל, ולכן בתחילה אמר שנהגו להוציא, וציוה להרי"ס שיקנה מצות הוצאת ס"ת. ולא מה שנהגו כיום שמי שתופס את הספר הוא ענין הכל נדרי. ומצד שני לא כתוב שמי שמוציא ולא אומר את כל נדרי שמועיל.

ולכן צריך להנהיג שמי שקנה את הספרים יגש להיכל ויוציא את הספרים, גם נראה מדברי האר"י שאין העיקר רק ספר אחד אלא גם ג' ספרים מועיל.

³ ואין לומר דבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל, כיון שהוא ספיקא דדינא, וע' בס' תקיג, ועוד שבמוציא שבת המים יתקרו.

² והב"ד הרב ברוך שרגא בברוך שאמר על הלכות יום טוב

שאלה - האם יש לומר שהוא רחום בליל יום כיפור?
תשובה - השנה שחל בשבת לכו"ע לא אומרים שהוא רחום, ובשנים רגילות יש מחלוקת וגם אז צריך לא לומר.

הבא"ח (בפרשת פקודי, וילך, ובמקבציאל), אומר שלא אומרים שהוא רחום בליל יום כיפור אפילו כשחל בחול, כיון שיש הארת פנימיות אמא עלאה ואין דינים ומשטינים, ע"ש. אמנם הסבא ביחודה דעת ח"ה (סימן מה), אומר שיש להגיד כיון שזה יום כפרה, והראיה שבסידורי הגאונים מובא לומר שהוא רחום. אבל כתב הרב מזוז בבית נאמן (גליון קפא), שבאחרונה מו"ז העלה שמי שלא אומר יש לו על מי לסמוך, מאחר שבספר מלאך הברית לבא"ח (הנדפס לאחרונה) הביא שמצא כת"י מפורש מהרש"ש שלא לומר (ובתחילה חשבו שהמקור הוא רק מספר חמדת ימים). והיות ובעניני סדר התפלות מודה מו"ז שהולכים אחר הקבלה, על כן לא התנגד כל כך לזה. ולהסבר הדברים בטעם הסוד, וישוב דברי הגאונים, אומר הרב אילת אהבים, שמלבד שאין ראיה מדברי הגאונים, שהרי גם בתפלת ערבית של שבת כתבו לומר שהוא רחום, כנגד והמנהג פשוט כיום בכל קהילות ישראל שלא לאומרו בליל שבת, והטעם שיש לשיטתם מקום לומר בליל שבת והוא רחום, הוא שעדיין יש מוחין דקטנות, שבליל שבת יש עדיין דינים ונרמזו בדברי הגמרא בסוף שבת שמול מאדים שולט בשבת, (והגאונים ידעו קבלה כמפורסם), ואפילו הכי אנחנו לא נוהגים לומר שהוא רחום בליל שבת, וכ"ש בליל יום כיפור שאין כלל מוחין דקטנות, ודאי שאין לומר, ולכן שב ואל תעשה שלא לומר. על אף שדעת מו"א זצ"ל היתה לומר, ולא הספקתי לדבר עימו בזה.

שאלה - האם יש הגבלה לחולה הנצרך לאכול לשיעורים בכמות האוכל?

תשובה - יש חידוש של הבנין ציון, שחולה שמתר לו לאכול צריך לשאול רופא כמה נצרך לו לאכול, והביאו כן להלכה המשנה ברורה והכף החיים. אבל האול"צ דחה דבריו כיון שמסתמת השו"ע לא משמע כן, וגם לא נהגו כן. אלא יאכל בלי גבול. אמנם, כבר מצינו שגם כתב כן המהר"ם שיק בשם החת"ס (בסימן קנז), שהחמיר והתיר לאכול רק כדי חיותו, והביאו בשבט הלוי ח"ד (ס' נו).
אמנם בחזו"ע מאריך שאין צורך להתחבר לאינפוזיה כדי שלא יצטרך לאכול (ולמעשה לעצמו החמיר, וכן הרב אלישיב).
אמר הרב אורבך באורו של עולם על הגרשו"א (ע' 133), שהנצרך לאכול ביוה"כ, יאכל דברים טעימים לכבוד החג של יום הכפורים, כדאיתא במשנה בסוף תענית שנאמר עליו יום חתונתו ויום שמחת לבו, יום שיש בו מחילה וסליחה וכפרה, ומומלץ לשתות מיץ ענבים או שוקולד וכדומה שמזינים.

כפרות

שאלה - במה טוב ביותר לעשות כפרות?

תשובה - בכפרות ע"י תרנגול יש שני ענינים. לדעת האריז"ל כל העניין בעופות הוא רק בתשיעי (בשנה זו במוצאי שבת) באשמורת הבוקר, [ואפשר מחצות הלילה כמש"כ בבא"ח] עד עלות השחר, וצריך שישחט בשעה זו, ומכפר כעין שעיר לעזאזל. כמש"כ בשער הכוונות, שיוה"כ"פ הוא כנגד ספירת המלכות, שהיא מלאה דינים והשעיר ממתקם, וזו הכפרה. אבל ערב יוה"כ הוא כנגד ספירת היסוד שחציו האחד גבורות וחציו השני חסדים. ולכן השחיטה ממתקת רק חצי גבורות, ולכן לפי האר"י לא צריך לסבב על הראש, והשחיטה היא העיקר. כמש"כ התורה לשמה (סי' קנז), שאם היה נבילה, פירושו שהשחיטה לא טובה, לא הועיל לכפרה, אבל אם היה טריפה, כגון חור בלב או בריאות מועיל לכפרה.
למעשה בשחיטה בלילה יש הרבה מכשולות בבדיקת הסכינים. ובפרט בשחיטה פרטית, שזה חסרון גדול והיפך החסידות. (במשך כל השנה כולה), ויש אירגונים שמעבירים את העופות למשחטה,

וזהו הטוב ביותר (והעלות קצת יקרה, אמנם מומלץ מאוד שיעשו זאת לפחות בשביל חולים מסוכנים וכדומה).

לדעת מרן, שכתב שיש למנוע מלעשותו ומקורו ברשב"א, ויש להסביר שהרי השו"ע ביו"ד בס' קעח מביא מהרשב"א עצמו, שכל דבר שיש בו טעם וריח, לא נחשב מדרכי האמורי, וכמו שמקשטים בירק בשבועות (אף שהגר"א התנגד גם לזה). והרי בכפרות יש טעם ולמה התנגד לזה הרשב"א, אלא, שמתבאר בדבריו בתשובה, שהיה מנהג בספרד שהיו עורפים ראש של עוף כשנולד ילד זכר, ותולים לשמירה. ובזה אין טעם, ויש איסור גמור. ולכן תיקן הרשב"א תקנה מיוחדת לאסור גם בכפרות, כדי שלא יגררו אחרי זה.

ובכותרת של הסימן כתוב "מנהג של הכפרות שטות", וראיתי בספר יוסף בחירי (עמוד שעג), שהוא הוספת המדפיס, כמו שכתב בספר שלחן הפנים כת"י שכך קיבל מבן המדפיס ונענש שכן בנו היה שוטה, ע"ש. וכ"כ בשמש צדקה ח"א (סי' כג דף ל ע"ג), משם מהר"ש אבובב, והראיה שבב"י כתב יש למנוע המנהג, אבל לא לעג עליו לומר שהוא מנהג של שטות, ע"ש. אמנם בבית נאמן (גליון 180 אות יח), לא הסכים עם זה. ולכו"ע כיום אחר דברי רבינו האר"י יש מקום לעשיית הכפרות לגמרי.

אבל לדעת הרמ"א עיקר הכפרות הם הצדקה והנתינה לעניים. ויוסבר הדבר ע"פ מש"כ המהרי"ל על הפסוק "מלוה ה' חונן דל", שמי שנותן לעניים, כביכול מלוה לה'. והדין בממונות שהולכים אחר הנתבע, חוץ מהלוואה שהמלוה קובע היכן לדון בכדי שלא תנעל דלת בפני הלווים, וכביכול אנו מלוים לה', וקובעים ואומרים שב על כסא רחמים ולא על דין. ובמהר"ם מרוטנבורג דפוס פראג (סימן אלף כג), מביא מדרש שזכות אחת של צדקה דוחה הכל, והוא במדרש בתי מדרשות חלק ב מדרש איוב (לג, כג).

שאלה - כיצד יש לעשות תשובה על עון לשה"ר?

תשובה - עון לשה"ר חמור מאוד, כמבואר בערכין (טז), שהוא חמור יותר מג' עבירות. ע"ז ג"ע, ושפיכות דמים, ובשערי תשובה (שער א אות לח), האריך והביא ג' טעמים להסביר את חומרתו, טעם ראשון, כשעושה חטא ושונה בו נעשה חמור יותר, וכן הוא בארחות צדיקים (שער לשון הרע), ובדרשות הר"ן (דרוש עשירי), וכ"כ בתניא (אגה"ת פרק ז), והחיד"א בחסדי אבות פ"ד מי"ג משם רבני האשכנזים. ובלשון הרע מצוי שאדם שונה בו. טעם שני, שאינו זוכר על מה חטא, וכעין דברי הרמב"ם בהלכות תשובה על דעות רעות. טעם שלישי שחטאו נקל בעיניו, כי יאמר "אך דבר שפתיים הוא", ומסיימת הגמרא מה תקנתו, חד אמר יעסוק בתורה, וחד אמר כבר כרתו דוד. הרי שמחלוקת אם מועיל לימוד תורה לתיקונו, וע' במד"ר תחילת דברים מזה.

ונראה שכל זה לענין תקנתו על העבר, אבל תשובה מועילה לקבלו מכאן ולהבא, שאין לך דבר שעומד בפני התשובה, וע' שו"ת מהרי"ט סי' קו ובתניא אגה"ת פרק יא.

וצריך לקבוע עיתים ללימוד חומרת העון, כמש"כ ר' יונה (בסוף הספר בקיצור לשב), לישב ללמוד במה שנכשל. וכ"כ רבינו יעקב אבוחצירה, שהעיקר שצריך לדעת מחומרת אותו הדבר שנכשל בו. ובענין האם צריך לפייס את חברו, יש לחלק בזה, שאם ניזוק חברו צריך לבקש סליחה, אף שהאג"מ הקל שלא צריך להזדהות, הרב אלישיב חולק (כמבואר בעלינו לשבח דברים). וכן נראה עיקר.

אבל כשדיבור הלשון הרע שלו לא הויק לחבירו, אין צריך לבקש סליחה, ואדרבה לפעמים יש חסרון שמצער עתה. כשיתנצל עתה, שדברו עליו וכו' יש מעשה שהעולם מספרים שר' ישראל סלנט נחלק על הח"ח וסובר שעדיף לא לספר לחבירו בכדי שלא לצער, והח"ח סבר שכך משמעות דברי ר' יונה, שצריך לבקש סליחה. הרב אויערבאך בשלמי מועד הביאו לדינא. ובחזו"ע פסק כר' ישראל סלנט שאין לספר לחברו. וע' באריכות בתשובות או נדברו חלק ז (סימן סה והלאה, יאר צייט כה אלול), שהעיקר הוא שאסור לצער את חברו, ואם חברו לא יודע מדוע יצער אותו. ובאמת שגם החפץ

חיים בבאר מים חיים צידד כן, ואין כאן שום מחלוקת. אבל אם כבר הצטער על הנוק שנעשה לו, רק שאינו יודע מי המזיק, בזה ודאי לכו"ע צריך לבקש ממנו מחילה.

אך בעלינו לשבח (חלק דברים א), כתב בחלק התשובות (סי' קלח) משם הגרי"ש אלישיב שדעתו שצריך לספר אפילו כשלא יודע שדיבר עליו, והסבירו הרב זילברשטיין בצורה שלא הבנתי, והעיקר כאז נדברו.

וכמו"כ מצינו באיסור גניבה, שצריך לבקש סליחה, כל זה אם הרגיש שנגנב לו והצטער. אבל, אם לא הרגיש שנגנב לו, ומחזיר לו מבלי ששם לב, הסתפק בזה הרב מרגליות בשערי תשובה (סי' תרו), האם צריך להודיע לחבירו. וביחוד דעת ח"ז הביא דבריו, והחמיר בזה שמשפך צריך להודיע לחבירו. אבל יש להוכיח מהמשנה בבא קמא (פ"י מ"ח) להקל. וכ"כ הפלא יועץ, שא"צ לבקש סליחה. וכ"כ בואין למו מכשול ח"ט פרק יג הערה 3. וכן העלו במשנ"ב דרשו, בס"י תרו שכן משמע מדברי הרמב"ם בהדיא. וכל זה לא כמש"כ בהליכות מועד (פרק ו הלכה ו) שהחמיר כיון שבקשה המחילה הוא חלק מהכפרה, משם פלא יועץ ערך תשובה ומועדים וזמנים ח"א סי' נד, וכה"ג בחזו"א שהב"ד בחוט שני ע' כ ד"ה שמעתי. ולפי הנראה לעיל מובא בפלא יועץ בהדיא להיפך.

וע' בילקוט ביאורים שבמיתבתא ביומא (פו). שמדברי הרמב"ם מוכח שאם גנב על דעת לצער צריך לבקש סליחה, אבל אם לא היתה דעתו לצער אין צריך, וע"ש.

עוד צריך לדעת שאם מבקש סליחה מחבירו רשאי הנפגע לבקש פיצוי כספי על סליחה זו, ואין בזה ריבית וכמש"כ בהערות של הגרי"ש אלישיב על מסכת שבת (דף קכז:), כיון שעושה כן לנקות את עצמו מדין שמים, וכמו כן אמר מו"א זצ"ל שיכול לבקש בכדי שיסלח לו את הכל חמשה דברים של נזק צער, בושת, ואף שאין היום דיני קנסות ולא גובים אלא רק שבת וריפוי כדאיתא בחו"מ (סי' א סעיף ב).

שאלה - אדם שגזל, ולא יודע ממי גזל, האם מועיל לתת סכום הגניבה לצדקה לזכותו, או שצריך דווקא לעשות צרכי רבים?

תשובה - ראיתי להרב שמאי גרוס בעלון החשוב עלים לתרופה (וילך תשסו), בדין אדם שגזל, ואינו יכול להשיב, בשם חובת הלבבות (שער התשובה פ"י), שיעשה צרכי רבים, וכששב בכל לבו יזמין לו השי"ת שיהנה מזה הנגול.

ועוד כתב, שלפי דברי הרב חיד"א בעבודת הקודש (כף אחת סקי"א), נראה שיפריש צדקה לזכות הנגול, ועל ידי זכות הצדקה שהפריש לזכותו, יהא נחשב שמחזיר לו הגניבה. עכ"ד. ולא נראה כלל לדינא לומר כן. ודברי החיד"א נאמרו על סתם אדם שנותן צדקה שיכוין לבטל כל המקטרגים שעליו, ויכוין גם שאם חייב איזה סך לאיזה אדם שאינו יודע בין בגלגול זה, בין בגלגולים אחרים מאיזה צד ואופן, שתועיל צדקה זו לתקן אשר עיוות, עכ"ד. הנה הוא בגדר כפרת עוונות על ידי יסורים אם גנב, ולא אומר שהוא תקנה, וי"ל. ולא משמע כן מסוגיין צרכי רבים, ע' בשו"ע חו"מ סימן רלא סעיף יט, עונש המדות והמשקלות קשה מאד, שאי אפשר למודד, או לשוקל שקר, לשוב בתשובה הגונה, והרי הוא ככופר ביציאת מצרים. ע"כ. ובב"י שם משם רבינו שמואל (בב"ב פח:), שאף שאמרו יעשה בהם צרכי רבים, אינה תשובה מעליא. וכ"ה בהגהות מיימוניות הלכות גניבה (פרק ז הלכה יב אות ג), ובשו"ע חו"מ (סימן שסו סעיף ב), הרועים והגבאים והמוכסים, תשובתן קשה מפני שגזלו את הרבים ואין יודעים למי יחזרו, לפיכך יעשו בו צרכי רבים, כגון בורות שיחין ומערות. ע"כ. והנה לעשות מהם צדקה יש ללמוד מסוגיין שאי אפשר שאל"כ מדוע הגוברים לא קבלוה, ודוק. אמנם נראה שלבנות ביהכ"נ או לקנות סדורים וכדומה מותר, ואינו דומה לבית המקדש, ששם הבנין הוא צורך גבוה, משא"כ כאן שהוא צורך הדיוט, שיהיה נוח לאנשים הבאים להתפלל. ועי' בחלקת יעקב חו"מ (סי' טז), שכתב שאם הנגול נפטר, ואין לו יורשים ידועים, עדיף לתתו לצדקה

לע"נ. ע"ש. ולהנ"ל צריך לעשות דוקא צרכי רבים, וגם יעשהו לעילוי נשמתו לרווחא דמילתא.

וצריך לדעת שכל מה שעושה צרכי רבים הוא לא תקנה אמיתית, וכמו שכתוב בשו"ע (חו"מ סי' לד סעיף כט וסימן שסו סעיף ב), הרועים והגבאים והמוכסים, תשובתן קשה מפני שגזלו את הרבים ואין יודעים למי יחזרו, לפיכך יעשו בו צרכי רבים, כגון בורות שיחין ומערות. ע"כ. הרי שאין כאן תקנה אמיתית אלא רק לית ברירא.

ולכן מה שמפרסמים בזמן האחרון על תרומה לגמ"ח להצלחת ועילוי נשמת הנגולים, צריך לדעת שאינו תקנה אמיתית, ויש להשתדל מאוד מאוד להחזיר את הגניבה בעצמה.

וישנו חידוש גדול בספר חובות הלבבות שאף שיש דברים שהוא בגדר מעוות לא יוכל לתקן, וכמו גזל ואינו יודע ממי גזל, מ"מ אם יחזור בתשובה מיוחדת, הקב"ה יזכה אותו להחזיר לנגול. ע"ש. וכן אמר אדה"ז שעל ידי תשובה מעולה הממזר או בן הגויה, ימות. וכמו שהיה מעשה איתו ועל זה חובר קונטרס פוקח עיורים, ליהודי שנשא גויה וחזר בתשובה ומתו כולם. ומזה יצא לחדש עוד, שאף שכתב בספר התניא באגרת התשובה (פרק א), שמעוות לא יוכל לתקן נזכר בגמרא במסכת ברכות בתחילת פרק תפילת השחר, לענין ק"ש ערבית ושחרית, ומבאר שזה גם בכל מצות עשה, כיון שיש בזה חסרון גדול שלא יכול להחזיר את הזמן ואת המעלה שהיה יכול לעשות על ידי המצוה, [ונחלקו בזה השערי אורה וראשית חכמה כמו שהאריך הרב יח"ס בספרו גדולה תשובה ח"א], אמנם על ידי תשובה גדולה אפשר לתקן גם את זה, ובלקוטי תורה העלה שהתשובה של יוה"כ הוא לפני ה' תטהרו ומטהר גם פגמים אלו. ע"ש. ונרמז בדברי הגמרא בשבת קד. אם חוזר בו אני קושר לו כתר כמותי, ע"כ. ענין של בעל תשובה המשכת הכתר, וענין נתן צוציתא שבשבת סוף פרק שישי.

שאלה - האם צריך לפרש שמקבל תוספת שבת ויום הכיפורים דווקא בפה?

תשובה - דעת בעל התניא שא"צ אמירה בפה ודי במחשבה, ובחלקת יואב (חאו"ח סימן ל), חולק ואומר שצריך דווקא דיבור, להלכה נראה יותר כבעל התניא, (וע' יב"א חלק ז סי' לד בהערה).

הרבי מליובאוויטש, בשולחן המלך סימן רסא, מבאר שקבלת שבת בבין השמשות חלה מאליה, ורק לפני כן צריך לקבל במחשבה, וכך פסק בחזו"ע שבת (עמ' רסז), אמנם הביא דעת כמה ראשונים שלדבריו מחמירים לקבל שבת דווקא בדיבור בתפלה, ע"ש. וקשה, א"כ מדוע פוסק חזו"ע שמועילה מחשבה בלבד, כנגד דברי הראשונים שהביא, וצ"ל שכוונת הראשונים שאם מתפלל ערבית (כגון מפלג המנחה) מקבל עליו שבת בעל כרחו, ואף אם לא ירצה לקבל, אבל בשביל לקבל שבת ברצון אפילו לפני השקיעה די במחשבה בלבד. וכן העלה עוד ביחוד"ד חלק ז סימן קכג אות א, ובסימן קכח אות ב. ובשמש ומגן ח"ד חאו"ח סי' מא. ואור לציון ח"ב. [וע"ע שמואל ח"ד סי' יד, ויש לדחות שקאי רק על מי שמתפלל כעת מנחה, שלא תועיל לו אז מחשבה, ולא שצריך דיבור דוקא].

שאלה - מתי יש לומר פיוטים בתפלה, האם לפני נשמת כמנהג הקדום, ומתי יש לומר את הפיוט ה' שמעתי שמעך יראתי?

תשובה - יש בזה חסרון גדול של הפסק בתפילה, ובמיוחד בעשרת ימי תשובה שאנחנו מחמירים בהלכות, כמו שכתב השו"ע (סימן תרג), ובפלא יועץ (בערך שופר) שאפילו שכל השופרות כשרים, כיון שלדעת הרמב"ם הלכה כרבי יוסי, שצריך דוקא של כבש, והיות שזה עשרת ימי תשובה יש להחמיר, ע"ש. ולכן הנהיגו לומר את הפיוטים לפני ברוך שאמר, אבל לצערינו היות והאנשים התחילו לבוא מאוחר ולכן העבירו את הפיוטים לאחר התפילה, והפסדנו בזה הרבה מאוד, שכל המעלה היא לעורר את הרגש לפני התפילה.

את פיוט ה' שמעתי, שהוא מפסיק בין לחש לחזרה, הוא איסור גמור לדברי רבינו האר"י כדלקמן, ואצל האבא זצ"ל בבית הכנסת ברוכב

העבירו אותו משחרית למוסף, ולא הבנתי מדוע קל יותר ההפסקה בין לחש לחזרה במוסף.

והנה דברי האריז"ל להחמיר שאסור להפסיק בין לחש לחזרה, מובאים בשער הכוונות (סוף דרוש ד' של יום הכפורים), וז"ל, "פסוק ה' הוא האלקים שאומרים אחר סיום תפלת נעילה, היה ראוי לאומרו אחר תפלת לחש של נעילה, ולא לאחר החזרה, והטעם שאומרים אותו אחר החזרה, הוא כדי שלא להפסיק בין תפלת לחש לחזרה". ע"כ. והסבר הדברים כמש"כ שם, שעיקר מעלת כפרת יוהכ"פ, שהוא הארת אריך אנפין, הוא רק בחזרת הש"ץ של נעילה, ולכן היה צריך לומר לפני חזרה, אבל כדי לא להפסיק אומרים בסוף התפילה.

והנה מדבריו יוצא חידוש גדול מאוד, שאין הסתלקות השכינה בסיום נעילה. ולא כמש"כ בבית יוסף (סימן תרכ"ד) משם הסמ"ק (סי' רכ"א) הגהות הר"ף אות ה), "בליל מוצאי יום הכפורים שרגילין לומר יי' הוא האלהים שבע פעמים יש אומרים אותו קודם תקיעה ויש אומרים אותו אחר תקיעה וכן נראה שהרי הוא אומר אותו לסימן סילוק שכינה שמסתלקת ועולה עד רקיע שביעי וכתב עלה אלהים בתרועה אלמא לאחר תקיעת שופר הוי העלאה והסילוק", עכ"ל. וקצת משמע כן גם מדברי הסמ"ג (סוף לאוין ט), אלא כמו שכתב בבית יוסף (סימן ס"א), כתב, וז"ל, "ולענין ה' הוא האלהים כתבו התוספות (בברכות ל"ד. ד"ה אמר פסוקא), מה שאומרים אותו שבעה פעמים ביום הכיפורים וביום ערבה כנגד שבעה רקיעים משבחים לבורא שהוא דר למעלה משבעה מנהג כשר הוא וגם מצינו בקרא (מלכים א יח לט) שני פעמים ה' הוא האלהים גבי אליהו וכן כתבו הר"ר יונה והרא"ש ז"ל (שם)". ע"כ. אך לפי זה היו צריכים לומר ה' הוא האלקים סמוך לסיום החזרה ולא בסיום הסליחות, ונראה שרצו להרויח את שתי השיטות ביחד, וצ"ע.

[עוד הביא בב"י סי' תרכ"ד דברי הסמ"ג (לאוין ט), "קבלתי ממורי רבינו יהודה ב"ר יצחק אחר שהשלים תפלת נעילה אומר קדיש ואחר כך שבע פעמים יי' הוא האלהים (מלכים א יח לט) לפי שהשכינה עולה למעלה משבעה רקיעים. אך בתוספות מסכת ברכות דף (ל"ד. ד"ה אמר פסוקא, וז"ל משבחים לבורא שהוא דר למעלה מזו'. ע"כ. הרי שרק הסמ"ג כתב כן, אבל לתוספות א"ש, כדברי רבינו האריז"ל ואין כאן סתירה ועיקש ופלתול. ודוק].

ישנו חידוש גדול נוסף בהאר"י בשער הפסוקים (פרשת בלק סי' כד), שמוצאי יוה"כ בכלל עשרת ימי תשובה, ולכן נבל מת בעשרת ימי תשובה, במוצאי יום הכפורים, כמ"ש רז"ל והיא מיתת ישרים, כנודע כי מי שמת במוצאי יום הכפורים, סימן יפה לו. וזהו תמות נפשי מות ישרים. עכ"ד. ומצאתי כה"ג גם בדברי מהר"ל בב"י סי' תקנו לענין בשר במוצאי ת"ב. ע"ש.

הלכות ארבעת המינים

שאלה האם בשנה שחל יום טוב ראשון בשבת האם צריך להקפיד על העלים של התימות של הלולב כבכל שנה?

תשובה - בשו"ע סימן תרמ"ג סעיף ג נחלקה התימות "וברוב העלין", הנה הוא כתוב באותיות קטנות של הג"ה, אמנם מאמר נקט שכן דעת מרן וכן הוא במהריק"ש. ובמשנ"ב (ס"ק יב) כתב שלדעה זו אין שום נ"מ בין שאר העלין לעלה האמצעי, ואם נחלק אפילו כולו כשר, עכ"ד. פירושו כי הדין נאמר ברוב העלים, כמש"כ בס"ק יא. אבל הרמ"א מביא שי"א להחמיר שמיירי אפילו רק בעלה האמצעי ושכן נוהגין, ע"ש. ובסעיף ו כתב בהדיא מרן לענין נקטם ראשו שנקטמו רוב העלים העליונים, הרי שנקט לבאר שהוא עלים עליונים, וכשלא מפרש עליונים הכוונה לרוב העלים. וכן המ"מ החמיר יותר בנקטם, [אמנם למש"כ בהערות של משנ"ב איש מצליח שאפילו בנקטם ראשו הוא לא רק העלים העליונים לבדם, אין ראייה].

והנה בחזו"ע (ע' רחצ), כתב שאם יש שם שני עלים בראש הלולב ונחלקה התימות של שניהם פסול, (ובכל אורכם או רובם), הנה משמע מדבריו שסיום הלולב למעלה דהיינו העלה האמצעי הוי

התימות ואם יש שני עלים זהו ראש הלולב, ע"ש. ולענ"ד הדברים תמוהים, כיון שאינם כפסק השו"ע שהרי לפי השו"ע כל עלה ועלה יש לו ראש, ואם רוב העלים לא נחלקו ממילא אפילו שהאמצעי נחלק שרי, וכמש"כ בחזו"ע עצמו בהערות (ס"ק ו), וכן ראיתי שהשיגו עליו במשנ"ב איש מצליח כאן.

והנה לשאר הימים הוא ודאי כשר, לא מבעיא לדעת הט"ז סי' תרמ"ט ס"ק ט שכל פסולי הדר כשרים לשאר הימים, אלא אף למג"א שם שהחמיר הנה כאן בסי' תרמ"ט ס"ק ו מיקל משם רבינו ירוחם, ומודה בזה שיש להקל שהוא משום לקיחה תמה ולא משום הדר, ע"ש. ודוק. וע' זר"א ח"א (סי' צד).

אמנם בהגהות רע"א דפוס יוהנסבורג חלק על המג"א [וכן הוא בדרוש וחידוש כתבים ע' 176] והעלה שמצינו שכתבו התוספות (בסוכה לא) שחלוקת התימות נחשב לחסרון של הדר, ע"ש. ולכן לפי המג"א בדעת הרמ"א שבפסול הדר אסור גם בשאר הימים, כאן בנחלקה התימות חמור יותר. ואפילו לדברי רע"א הוא מחלוקת תוספות ורבינו ירוחם. [ועוד אפשר לומר שאפילו לתוספות איירי כשיטה האומרת בדף לא. שנחלקה התימות הוא בעלה האמצעי כולל השדרה. אבל אם רק בעלה האמצעי באופן שלא ניכר לא נראה שיש בו בעיה של הדר, וצ"ע].

וכל זה הוא בתוספת המחלוקת מהו "נחלקה התימות", שבב"י הביא דברי הגאונים כתבו שאי אפשר לומר ששיעורו "משהוא" כיון שלפ"ז לא נמצא כשר אלא אחד לחמש מאות, ובב"י כתב שאם יש "קורא" והוא מתחילת ברייתו חלוק כשר ואז הרוב כשרים, ואז יש למצוא יותר. וי"א שהוא טפח כשיטת הט"ז וחיזוקו רע"א בדרוש וחידוש שם, והגר"א לא החמיר אלא רק כשהוא ברובו.

לסיכום ישנן שתי מקורות בשו"ע להקל בשאר ימים, א. בסי' תרמ"ט ס"ה שבשאר ימים מותר, ב. פשט השו"ע שהולכים לפי רק רוב העלים בכדי לפסול, ואפילו ברובו וכ"ש שהוא פחות מזה שיש כמה ס"ס. ורק בדעת הרמ"א יותר חמור. ועדיין מעיקר הדין הדבר מותר.

הלכות ישיבה בסוכה

שאלה - האם יש להקפיד להמצא כל הזמן בסוכה?

תשובה - יסוד ושורש העבודה כותב שהיוצא מהסוכה מבטל מצות עשה של תשבו כעין תדורו, אך רבים חלקו על דבריו, וכמש"כ באול"צ, שהרי על הסוכה נאמר תשבו כעין תדורו, וגם בבית יוצא ונכנס. ובקונטרס תורת המועדים (ס"ק א), מביא מהגר"ח קנייבסקי שודאי שאף יסו"ה לא התכוין לזה כפשוטו, אלא רק להפליג בגודל המעלה בישיבת הסוכה, וכמו שמביאים בשם החזו"א שסוכה היא לא בית סוהר. וכן העיר מו"א שכ"כ הגר"י רצאבי בעיני יצחק (ח"ג ס' קט"ז ס"ק ב) שפירש דברי יסו"ה שהאיסור הוא כשיושב בבית סתם, ואין לו שום מניעה לשבת בסוכה, אבל אה"נ רשאי ללכת לכל מקום שרוצה, ע"ש, אמנם במנחת שלמה ח"ב (סי' נח אות לח והב"ד בספר הסוכה השלם בסוה"ס), כתב לבאר דברי יסו"ה, שהרי אם היו נותנים לו שכר על שהייה בביתו לא היה יוצא ממנו, א"כ כאן במצות סוכה, שיש לו שכר גדול לא יצא ממנה, ע"ש.

שאלה - האם מותר לדבר בסוכה דברים בטלים?

תשובה - למעשה יש לחלק בין אם צריך לסדר דברים בטלפון וכדומה שאז עדיין מחוייב להשאר בסוכה, לבין דברים בטלים כמשחק בעלמא, שבהם יש חומרא להמנע מהם לגמרי, אבל לא שיכנס לבית לעשותם, ויש בזה חסרון שעובר על מצות הסוכה.

אמנם הרמ"א כתב בדרכי משה משם מהרי"ו (סי' קצ"א) "הרוצה לשחק בקוביא וכו' וכדומה ישחק בסוכה". וכן כתב מהרי"ל (הל' סוכות סי' יט, והל' חג הסוכות סי' ד), "הרוצה לדבר שמועות עם חביריו ילך לסוכה, כללא דמילתא לעולם ידמה עליו סוכתו כאילו היא ביתו". ע"כ. מאידך הפלא יועץ (ערך סוכה), מביא שהראשית

חכמה העיד על רבו הרמ"ק שנהג בקדושת הסוכה כעין קדושת בית כנסת, ויזהר שלא לדבר בו דברים בטלים. וכ"כ הש"ך על התורה (פרשת אמור), והזהירו האחרונים שלא לשחק בה קלפים וכדומה, וכן בחזו"ע, מביא מהיערות דבש והשל"ה, שלא לדבר דברים בטלים כלל. אבל נראה להכריע כמו שכתב בשער הציון (ס' תרלט ס"ק ד), שודאי לכתחילה יש למעט בדיבורים לגודל קדושתה, אבל "מכל מקום כשהוא צריך לדבר מעניני עסקיו אין לו לצאת מהסוכה בשביל זה, דבישיבתו שם אף בעת דיבורו בצרכי חול הוא מקיים מצות ישיבה בסוכה, כן משמע מאליה רבה. עכ"ד.

פטור מצטער

שאלה - כשלא נרדם מחמת העוברים ושבים, האם פטור משינה בסוכה?

תשובה - בנתיבות ההלכה והגיית (גליון 13 תשרי תשע עמ' 39) הביאו דברי הגרי"ש אלישיב שמחדש על פי דברי מהר"ח או"ז סי' קצד, שהתורה לא צייתה לעשות בנין קבע שיגן ממש, ע"ש. נמצא שדברי חז"ל (סוכה ב.), "אמרה תורה, כל שבעת הימים צא מדירת קבע ושב בדירת עראי", כוונתם שאין הסוכה נוחה כמו הבית, ולכן אין בעוברים ושבים הגדרת מצטער, כי זה חלק מהעניין שיש רעש מבחוץ. ולשיטתו אף מחמיר מאוד שחייב האדם לקחת אטמי אוזניים וכדורי שינה. אמנם, אף לשיטת הגרי"ש אלישיב, מסתבר לומר שאם יש רעש גדול כל-כך שהוא גרוע בהרבה מהבית ולא רק במעט, ולא יכול לישון, ובזה יש דין של מצטער שפטור מן הסוכה. ולכן כל מה שיש ביד האדם לעשות על מנת שיוכל לישון, צריך הוא להשתדל בזה.

שאלה - בשעות הצהריים, כשהשמש מחממת מאוד את הסוכה, האם יש דין פטור מסוכה? ואם אוכל, האם יברך לישב בסוכה?

תשובה - אבא זצ"ל היה מזהיר הרבה שיש בזה חשש של ברכה לבטלה, היות והוא פטור מהסוכה מדין מצטער, יש בכך ברכה לבטלה אם מברך כשחם מאוד. ויש להזהיר מאוד, שבדורותינו שהעולם התחמם מאוד, ואין לך אדם שבביתו שהוא דירת קבע, אין לו מזגן, ואפילו באוטובוסים שהם עראי יש בהכרח מיזוג, הרי שאפילו בדירת עראי אי אפשר לישב בלי מזגן. והרב נסים קרליץ החמיר שאם אי אפשר כל הזמן לישב בה בלא מזגן אבל אם חלק מהזמן שרי. במועדים וזמנים ח"ח (סי' קז), כתב להקל בזה שיכול לברך בחום מועט בלא מזגן, לפי מה שכתב בבאה"ל (סימן תרמ באה"ל ד"ה מפני הרוח), שאין חיוב להביא כרים וכסתות להנצל מהקור, ומזגן נחשב לדין שכזה.

ולענ"ד יש לחוש מאוד בזה לסב"ל, ואפילו במשך היום בזמן שאין חום ואין צריך מזגן, מ"מ פסק הרמ"א (בסימן תרמ סעיף ד), שאם עשה סוכה שאינה ראויה באיזה זמן שיהיה, כגון לשינה, פסולה אפילו באכילה, משם תרוה"ד. ומה שתמה בשו"ת ח"צ על זה שהרי סוכה ז' על ז' לא ראויה לרוב אנשים לשינה, כתב בחזו"ע (ע' קצו אות ד), משם האחרונים לדחותו ולישב דברי תרוה"ד, ע"ש. וכן עמש"כ בזרע אמת ח"א (סי' צא), שכתב לישב דברי תרוה"ד, והוכיחו באורך וברוחב, ומדברי הראשונים, שהיות וראוי לכמה בני אדם סגי בזה, ע"ש. וע"ע בדברי מלביאל ח"ג סי' לב. וכן נראה עיקר. [וכן הביא בחזו"ע בסוף דבריו בחזו"ע את דבריו מזה]. וגם כאן יתכן ולכמה בני אדם נסבל החום ולא חשיב מצטער.

[אך לפ"ז יל"ע מש"כ בחזו"ע לפני כן באות ב לפסוק שאפילו אם קשה לו לישון בסוכה היות והיא קטנה ז' על ז', חייב בסוכה מדברי תרוה"ד וע' בבא"ח כה"ג שאם קשה לו לישון מחמת שהיא קטנה אין בו פטור].

ברכת לישב בסוכה

שאלה - מי שיוצא לטייל בסוכות האם חייב בסוכה, ואם מוצא שם ואוכל בסוכה, האם מברך ליישב בסוכה?

תשובה - במשנה בסוכה (כה) מובא "הולכי דרכים וכו' פטורים מן הסוכה", ונחלקו בכך הפוסקים לדעת האגרות משה (חלק אורח חיים ח"ג סימן צ"ג). וסבא בשו"ת יחיה דעת חלק ג (סימן מז), [ויש לזה סמך קצת ממהרש"ם ח"א (סי' רט)], שכל פטור זה הוא דווקא כשיוצא לצורך חיוני כמסחר וכדומה, אבל כשמכניס עצמו לפטור על ידי טיולים, חייב בסוכה. וכמו בט"ק, שאם מעגל את הטלית כדי להפטר, נענש בעידנא דריתחא. ובאול"צ חולק שאף שיענישו אותו על כך שהכניס עצמו לפטור, זה לא סותר שפטור, וגם במעגל כנף הציצית נפטר רק יקבל עונש, ודבריו מאוד מסתברים. [ובהו"ר שהוא יום דין, נחשב לכאורה עידנא דריתחא], וכן היא דעת הגרי"ש אלישיב (בזמן שמחתנו פ"ב ס"ק ב אות ד), שמוותר מן הדין לצאת לטיול, וכן מובא בספרו הערות לסוכה (כו), ורק יש להמנע אם אין צורך, כמש"כ בקובץ תשובות ח"ב (סי' לז). ומש"כ הר"א אזולאי על הלבוש (אות ו), שלא הותרה יציאה לדרך אלא למי שרגיל בכך כל השנה, הכוונה ביוצא לעסקיו, שאם במשך השנה לא יוצא אסור. אבל לטיול מותר אפילו אין דרכו. ועוד, שהיות והוא לא לזמן ממושך, אלא ללכת לטיול באקראי. וברבינו מנוח בפ"ו הלכה ד כתב שמוותר לצאת לדרך, אך אין ראוי ללכת כי אם לדבר מצוה. ע"ש. ובציצית שאני שעושה תחבולות, כמש"כ התוספות בערכין (ב:). עכ"ד.

ועוד יש לומר, שאף שהולך לטייל, לא ברור שהדבר מיותר, שהרי צריך האדם לשמח את אשתו ובני ביתו ברגל. וכמו שמוכח מדברי שבולי הלקט (סדר עצרת סימן רסב), ושמעתי בשנת תש"ע מהרב משה צדקה שליט"א, שאם לא יוצא לטייל עם ב"ב, לא קיים מצות שמחה לבניו ובני ביתו [ומו"א זצ"ל לא הבין ולא קיבל זאת]. ובאור לציון כתב שאין לומר טענה זו כיון שמצות סוכה עדיפה על מצות שמחה, ע"ש. אך עדיין יש לצדד בזה, וכמש"כ גם בשו"ת עט יוסף משפט (סימן ח), ולכן, נראה שמעיקר הדין פטור, והמחמיר לאכול בסוכה כשיוצא לטייל, יכול להחמיר,

אבל לכאורה אסור לו לברך לישב בסוכה, ויאכל כך בלי ברכה מטעם שיתכן ופטור לגמרי מסוכה אך יש להקל בזה לברך אם מוצא סוכה, היות ואף אם פטור יכול לברך על סוכה בדרך, והוא שראינו שאף שהולכי דרכים פטורים מן הסוכה ביום, פטורים גם בלילה לשיטת המאירי (בסוכה כו.). וכן דעת הלבוש, והח"א, ובגדי ישע, והגר"א, [ולא כמג"א, והט"ז, וערול"נ (סי' תרמ אות כג כו) לחייב בלילה]. אמנם כתבו בהדיא המאירי ורבינו מנוח שאם מוצא סוכה חייב בסוכה, ובארחות חיים (בהלכות סוכה אות לג), נמצא מפורש שגם ביום שאף שפטור מסוכה, חייב בברכה אם מצא סוכה. והעיר מזה ביחו"ד שם. אך לטעם של עוסק במצוה אסור לברך בכה"ג.

ובפרט לענין שינה חוץ לסוכה, יש להקל בצירוף דעת הגר"נ קרליץ, שמוותר לכתחילה להרדם באוטובוס, כיון שהוא לא נמצא במקום קבע, שקשור לקבע של בית.

שאלה - האם חייב אדם בסוכה, כשקובע סעודתו על אורז ותפוח אדמה, ומה דין איטריות לברכת לישב בסוכה?

תשובה - באורז נראה שדינו כבשר ודגים, שדעת הרב חיד"א בחיים שאל (סי' עא), שחייב בסוכה בלי ברכה, וכדעת הגונ"ר (כלל ד סי' ו). אמנם במטה יהודה עייאש כתב שפטור לגמרי, וכ"ד משנ"ב. ובטור מביא בזה מחלוקת עם ר' פרץ הסובר שחייב, משא"כ לדעת הרא"ש, כיון שאין דרך לקבוע עליהן אפי' הקובע סעודתו עליהן, לא חשיב קבע, דלא עדיף מאכילת עראי דפת שאינה צריכה סוכה. ע"כ. ומעתה היות וכיום הדרך לקבוע סעודה על אורז, וכן על תפוז"א, יתכן שגם לדעת הרא"ש חייב. וכ"כ בדברי שלום מזרחי ח"ה (בסוה"ס בהערות והנהגות סי' פז), ובאו"ת תשרי תשעט (סי' ג ע' יט, וע"ע בטבת תשעט סי' מז) שדעת הראשונים, התוספות ואו"ז, ואבודרהם, ואו"ח, ותשב"ץ להחמיר שחייב בסוכה. ע"ש.

והמטה יהודה ומשנ"ב דייקו מדברי השו"ע (סי' תרלט סעיף ב), ותבשיל העשוי מחמשת מינים, אם קובע עליו חשיב קבע וצריך

סוכה. ע"כ. משמע שרק בזה אם קובע חייב ולא בבשר ודגים, והב"ד ביחוד ח"א (סי' סה), אמנם שתי תשובות שנראה יותר שחייב בסוכה בלא ברכה א. האם דעת השו"ע שאדם שקובע בחמשת מיני דגן גם מברך, וכן נראה לדינא, וכן דעת מו"ז והאור לציון. שהרי בשו"ע לא הביא דברים שלא מברכים עליהם, ולכן לא הביא לחייב במזונות יותר מכביצה. אמנם הב"ח, בשו"ת ידי חיים, כתב שלא מברך בחמשת מיני דגן שקובע עליהם. ומעתה מובן למה השמיט הקובע על בשר ודגים, שבאמת חייב בשיבה בסוכה, אבל בלא ברכה, וכמו עוגה יותר מכביצה. ב. עוד יש לדייק לחייב, שלא כתב לפטור אלא בקובע על הפירות, משמע הלא"ה בבשר ודגים חייב, הרי שנראה שהשמטת מרן בס'י תרלט סעיף ה בזה אינה ראייה לפטור, ובפרט שהדרך לקבוע כיום סעודה על אורו ותפול"א וכדומה, יתכן וגם להרא"ש חייב ובברכה. לכן יש להחמיר מאוד בזה ובפרט שקבלנו הוראות החיד"א. וכן דעת מו"א זצ"ל.

ולגבי אטריות, שהם תבשיל מחמשת המינים, שמרן כתב שאם קובע סעודה צריך סוכה, כנ"ל שדנו הפוסקים האם כונתו בברכה, שבא"ח בידי חיים ס"ל שלא יברך, וביחודה דעת פוסק שיברך, שכ"כ בגינת ורדים ופמ"ג. אבל זה מחודש, שהרי אין כאן ברכת המזון שהרי זה תבשיל. ובדברי דוד טהרני ח"א (סימן מ), מצא שהגינת ורדים עצמו סובר שגם באטריות מברכים ברה"מ, ולכן הוא לשיטתו בזה, שאין האיטריות נחשבות לתבשיל. וכן הפמ"ג לשיטתו, שסובר שגם בעוגה יותר מכביצה מברכים ברכת המזון, ולכן להלכה לא יברך ברכת המזון וגם לא על הישיבה בסוכה. ואף שגם במאמר סובר לברך, אמנם לשיטתו הקובע ארוחת בוקר על עוגה, אפילו פחות משיעור קביעות, מברך, והביאו משנ"ב (ס"ק טז). ולכן לדינא שב ואל תעשה עדיף ולא יברך, על אף שדעת האור לציון לחייב. וכפשוט השו"ע בזה, והמיקל יש לו על מי לסמוך, אבל לפי זה כנ"ל חייב בסוכה בבשר ודגים ואורו ותפול"א בלא ברכה.

ומצוי הדבר כשיוצא לתפילת שחרית, ובאמצע התפלה מנענע את הלולב בסוכה, ועוצר בכך את ההפסק מעט, וכ"ש כשמתפלל בסוכת בית הכנסת, ונמצא שמברך לפעמים רק פעם אחת בתחילת החג, וצריך מאוד להזהר מברכה לבטלה שלא יהיה חומרא הבאה לידי קולא. ויש עצה של המנחת יצחק ח"ט (סי' קסג), שיעשה כוונה נגדית, כמבואר במרן בס' קעד, שאין איסור לעשות ברכה שאינה צריכה, במקום מחלוקת הפוסקים, ויכוון לפטור בברכה רק עד הסעודה הבאה. וכן יעשה כשיוצא מסוכה לסוכה, שיחשב לו להפסק. אבל לענ"ד כיון שעיקר הדין לא לברך, בשוהה באותה סוכה, עדיף לא לעשות כוונה נגדית.

שאלה - האם ראוי לעשות סוכתו בכניסה לבית, שבכל פעם שנכנס יעשה קפנדריא [קיצור דרך] ?

תשובה - בחזון עובדיה (ע' קכט), הביא דברי מהרי"ץ גיאת בספר מאה שערים (ע' קכו), שהחמיר בזה. והביא ראייה לדבריו בחזו"ע מהגמרא בברכות (סג). אמר רבא, מה ביתו אקפנדריא קפיד איניש, ארקיקה ומנעל לא קפיד. ע"ש. לפ"ז כיון שנאמר תשבו כעין תדורו, יש להקפיד שלא לעשות קפנדריא לקצר הדרך ע"י סוכתו. ע"כ. והנה אין להביא ראייה כלל מהגמרא, כיון שהטעם שם הוא שאחד שיעשה קיצור דרך מהבית של השני, ודאי שמקפידים, ולכן הגמרא בברכות אומרת שאסור בבית הכנסת. אבל כאן בסוכה, שעושה בסוכתו שלו קיצור, גם בביתו שלו עושה קיצור, ולמה שיהיה אסור. ובמפורש רואים במהרי"ץ גיאת שאין לחוש לזה. שכתב משם רב האי גאון להחמיר בזה אם יש ב' פתחים, וחלק עליו והקל מראיה מברכות כנ"ל. ע"ש. וגם רב האי גאון החמיר רק באופן שיש שני פתחים, ויש אפשרות שלא לעבור בסוכה, הלא"ה גם הוא מתיר לכתחילה.

שמחת תורה

שאלה - מתי ראוי לעשות ההקפות בשמחת תורה?
תשובה - כל ענין ההקפות בש"ת הוא לפי המקובלים. ולדברי הרש"ש כל המדות חג"ת נהי"ם נעשו על ידינו בו' ימי סוכות, ובש"ת הוא המשכת הכתר, וההמשכה היא בלילה וביום. ולפי זה חייבים לעשות ההקפות דווקא לפני מוסף, כי בקדושת כתר סוגר את כל המערכת של בנין המלכות רחל, שהחל בראש השנה וסיום הדין.

[כמש"כ בשער הכוונות שהדינים של הו"ר נגמרים בקדושה של ש"ת], ולכן כל ההקפות, שהם תיקון הכתר, חייבים להעשות קודם מוסף, ואם יעשה אותם לאחר מכן לא עשה ולא כלום. ולכן יש לציבור לעשות הקפות לפני מוסף בקצרה, אפילו בלא שירים וריקודים. ואם מתפלל במקום שעושים הקפות רק לאחר התפלה, יעשה לבד שבעה סבובים סביב לתיבה, תוך כדי פתיחת ההיכל וכדומה.

וגם את ההקפות שבחבטת הערבה צריך לעשות דוקא לפני מוסף. ואם רוצים לצאת ולחבוט בקרקע עולם, משאירים אחד שישמור על הס"ת ויוצאים לחבטה וחוזרים [כשיטת בא"ח וכה"ח (סי' תרסד ס"ק לו)], אמנם במקבציאל פרשת וזאת הברכה אות יט הביא משם הגר"א מני שבחברון ובבית אל לא מקפידים שיהיה קרקע עולם, ע"ש. אך בן איש חי הוא ספר מדויק יותר, ומקבציאל שבידנו נראה שהוא מהדרוא קמא לספר בן איש חי, כך שיער מו"א זצ"ל. אבל אינו לעיכובא כל כך כמו בהקפות. ששם לא עשה ולא כלום.

שאלה - אדם שנשאר ללמוד בסוכה, למשל אחר ארוחת הבוקר, ורוצה לאכול בצהריים שוב, האם צריך לברך שוב? ומה נחשב להפסק לעניין ברכת לישיב בסוכה?

תשובה - לדעת רוב הראשונים בעצם השהיה בסוכה אפשר לברך, כמש"כ הגאונים רב האי גאון ומאה שערים. אבל, מנהג ספרד כר"ת שרק כשאוכל יותר מכביצה פת יכול לברך. ולכן, אפילו שמחמירים כר"ת, צריך להזהר שלא להקל מחמת זה בברכות לבטלה. נמצא שמי שנשאר בסוכה כל הזמן, ונהיה רעב לא יכול לברך שוב. ובבא"ח כתב, שיכון לפטור את כל השהיה שאחר כך, ואין כוונתו שאם לא כיון יכול לברך, אלא היות ויש מחלוקת, ולא מברך, צריך שיכוין לפטור את כל השהיה בברכה הראשונה.

ואם יוצא למנחה, או ערבית, שהוא משך כחצי שעה, לבעל התניא לא נחשב הפסק אלא רק שעה שעתיים. וע' בשלחן המלך לאדמו"ר מליובאוויטש, שכתב לבאר שלסוכה צריך שיעור זמן ארוך מהרגיל, מה שדרך הרגילות להיות בה. והביא דבריו הרב דביליצקי, בספרו האגרת הזאת לקראת סופו. ואף שיש חולקים, ספק ברכות להקל. ואפילו בהולך מסוכה לסוכה יש מחלוקת. לדעת החי"א, שהביאו המשנ"ב והרב אלישיב, לא יברך. ולדעת הבעל התניא והגרשו"א, יברך. אמנם כל מחלוקתם כשהוא הולך לאכול בסוכה אחרת, שמצד החפצא הוא מקום אחר, אבל לענין היסח דעת, יחשב שלא היסח דעתו.

להצלחת התורמים לשנה טובה ומבורכת כתיבה וחתומים טובה בספרם של צדיקים גמורים ונחת מכל יוצאי חלציהם בגו"ר

להצלחת יהונתן בושארי בן ר' שמעון הי"ו וכל משפחתו שיחיו ולהוריו ר' שמעון בן סעדיה וכוכבה בת יעקב שלום בית ורפואה שלימה ולסבותיו יעקב בן זוהרה ולונה בת יקוט לרפואה שלימה בגו"ר ולזרע של קיימא ליקיראל בן שרה סמדר, אחינעם בת שרה